

NASILNI EKSTREMIZAM I MLADI: OD DEZINFORMACIJE DO RADIKALIZACIJE

Zbirka radova učesnika na projektnim aktivnostima

1+1=2 CeSID

 Norway

 SMART
Balkans
Civil Society for Shared Society
in the Western Balkans

Sadržaj

UVOD — 3

RADOVI NAKON SEMINARA — 6

1. ISTRAŽIVANJE „BEZBEDNOST NA FAKULTETU“

(Maja Vulović, Andrea Galović i Milica Konstantinović) — 7

2. ULOGA MLADIH U DEMOKRATIZACIJI POLITIČKIH

PROCESA U REPUBLICI SRBIJI

(Mujo Bećirović) — 14

3. PORAST GOVORA MRŽNJE MEĐU MLADIMA NA

DRUŠTVENIM MREŽAMA

(Miloš Kostić) — 17

4. EKONOMSKI FAKTORI I NJIHOV UTICAJ NA POJAVU

NASILNOG EKSTREMIZMA U LOKALNIM ZAJEDNICAMA

(Enesa Spahović) — 22

5. MEDIJSKA PISMENOST I MLADI – PREVENCija

NASILNOG EKSTREMIZMA

(Nenad Rakić, Sofija Ljubišić i Vuk Poštić) — 25

6. MIGRACIJE I EKSTREMIZAM

(Amina Međedović i Dalila Gicić) — 29

7. DEZINFORMACIJA I PROPAGANDA

(Tarik Aslani) — 37

8. ODнос МЕДИЈА И НАСИЛНОГ ЕКСТРЕМИЗМА

(Emilija Stanković) — 42

9. „ZAŠTO SAM APOLITIČAN/NA“

(Bojana Midžović) — 44

Projekat „Nasilni ekstremizam i mladi: od dezinformacije do radikalizacije“ koji se implementira uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan, a kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) je finansijski podržavan od strane Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Norveške.

UVOD

Ova zbirka predstavlja radove nastale nakon seminara održanog u aprilu 2024. godine na Zlatiboru. Seminar je bio centralna aktivnost projekta "Nasilni ekstremizam i mladi: od dezinformacije do radikalizacije". Projekat se fokusira na smanjenje sklonosti mlađih u Srbiji prema nasilnom ekstremizmu kroz tri ključna pristupa: istraživanje, zagovaranje i edukaciju. U svetu aktuelnih globalnih i lokalnih dešavanja, poput rata u Ukrajini, pojačane polarizacije u medijskom prostoru i porasta desničarskih narativa, kao i nedavnih tragedija koje su potresle Srbiju, ovaj projekat je od izuzetnog značaja za razumevanje i prevenciju nasilnog ekstremizma među mladima.

Cilj seminara na Zlatiboru bio je da se okupi grupa mlađih iz različitih regiona Srbije, sa različitim etničkim i socio-ekonomskim pozadinama, kako bi se kroz interaktivne radionice i diskusije steklo dublje razumevanje složenih faktora koji doprinose nasilnom ekstremizmu. Ovi faktori uključuju, ali nisu ograničeni na: ekonomsku nepravdu, nedostatak perspektive, uticaj dezinformacija i propagande, nedostatak medijske pismenosti, slabu političku participaciju i ulogu etničkih i verskih podела.

Nakon seminara, učesnici su pripremili detaljne radove koji se bave različitim aspektima ovih tema. Ovi radovi, predstavljeni u ovom dokumentu, pružaju bogat uvid u percepciju mlađih o nasilnom ekstremizmu, identifikuju ključne faktore rizika i predlažu konkretnе mere za prevenciju. Radovi ne samo da doprinose razumevanju problema, već služe i kao osnova za razvoj budućih strategija i politika usmerenih na borbu protiv nasilnog ekstremizma u Srbiji. Analizom ovih radova, nastoji se da se sagledaju ključni nalazi i preporuke, i da se istakne njihova povezanost sa osnovnim ciljevima i aktivnostima CeSID-ovog projekta.

Ukupno 14 učesnika seminara je napisalo svoje radove na teme koje su obrađivane na seminaru, pojedinačno ili u grupama, obradujući različite aspekte teme. Evo pregleda radova:

1. Istraživanje „Bezbednost na fakultetu“ (Maja Vulović, Andrea Galović i Milica Konstantinović): Rad se bavi percepcijom bezbednosti među studentima i identificuje ključne bezbednosne izazove na fakultetima. Istraživanje doprinosi razumevanju bezbednosnih rizika sa kojima se mladi suočavaju, što je direktno relevantno za temu nasilnog ekstremizma i prevenciju radikalizacije. Rezultati istraživanja mogu poslužiti u kreiranju politika za unapređenje bezbednosti na fakultetima i prevenciju nasilja.
2. „Uloga mlađih u demokratizaciji političkih procesa u Republici Srbiji“ (Mujo Bećirović): Rad analizira uključenost mlađih u demokratske procese. Aktivno učešće mlađih u demokratiji je ključno za prevenciju ekstremizma, jer jača otpornost na radikalne ideologije i promoviše inkluzivnost. Rad pomaže u razumevanju faktora koji utiču na političku participaciju mlađih i identifikaciji potencijalnih prepreka za njihovo angažovanje.
3. „Ekonomski faktori i njihov uticaj na pojavu nasilnog ekstremizma u lokalnim zajednicama“ (Enesa Spahović): Rad se bavi ekonomskim faktorima koji doprinose nasilnom ekstremizmu. Ekonomска неједнакост, siromaštvo i nezaposlenost mogu biti pokretači radikalizacije. Ovaj rad pomaže u razumevanju socio-ekonomskog konteksta nasilnog ekstremizma i identifikaciji relevantnih politika za adresiranje ovih problema.
4. „Porast govora mržnje među mladima na društvenim mrežama“ (Miloš Kostić): Rad analizira govor mržnje na društvenim mrežama, njegov uticaj na mlađe i predlaže mere za njegovo suzbijanje. Govor mržnje je važan faktor u širenju ekstremizma i stvaranju neprijateljskih atmosfera. Rad istovremeno podstiče na razvoj medijske pismenosti i razumevanje rizika koji se kriju u digitalnom prostoru.
5. „Medijska pismenost i mlađi – prevencija nasilnog ekstremizma“ (Nenad Rakić, Sofija Ljubišić i Vuk Poštić): Rad analizira ulogu medijske pismenosti u prevenciji nasilnog ekstremizma. Medijska pismenost je ključna za kritičko razmišljanje i odbranu od dezinformacija i propagande koje mogu voditi ka radikalizaciji. Rad takođe pomaže u razumevanju medijskog konteksta u Srbiji i predlaže strategije za poboljšanje medijske pismenosti.
6. „Migracije i ekstremizam“ (Amina Međedović i Dalila Gocić): Rad istražuje vezu između migracija i ekstremizma. Migrantske zajednice mogu biti ranjive na radikalizaciju usled socio-ekonomске marginalizacije i nedostatka integracije. Rad pomaže u razumevanju ovog kompleksnog fenomena i identifikaciji strategija za prevenciju radikalizacije među migrantima.

- 7.** „Dezinformacija i propaganda“ (Tarik Aslani): Rad analizira tehnike širenja dezinformacija i propagande, njihov uticaj na javno mnjenje. Dezinformacije i propaganda su moćni alati ekstremističkih grupa za regrutaciju i širenje svojih ideja. Rad pomaže u razumevanju ovih tehnika i identifikaciji strategija za borbu protiv njih.
- 8.** „Odnos medija i nasilnog ekstremizma“ (Emilija Stanković): Rad istražuje ulogu medija u širenju ekstremističkih ideologija. Mediji mogu biti i pokretač i kočnica ekstremizma, zavisno od pristupa izveštavanju. Rad naglašava važnost odgovornog novinarstva i identificuje strategije za efikasno upravljanje medijskim uticajem.
- 9.** „Zašto sam apolitičan/na“ (Bojana Midžović): Ovaj rad istražuje razloge za apatiju i nepovezanost mladih sa politikom. Apolitičnost mladih može biti pogodno tle za širenje ekstremističkih ideologija. Rad pomaže u razumevanju uzroka apatije i identifikaciji strategija za podsticanje veće uključenosti mladih u demokratske procese.

Svi radovi doprinose opštem cilju projekta – smanjenju sklonosti mladih prema nasilnom ekstremizmu – kroz analizu različitih faktora koji na to utiču, kao i kroz predloge za prevenciju i rešavanje problema. Oni predstavljaju osnovu za dalje zagovaranje, edukaciju i informisanje u okviru projekta.

RADOVI NAKON SEMINARA

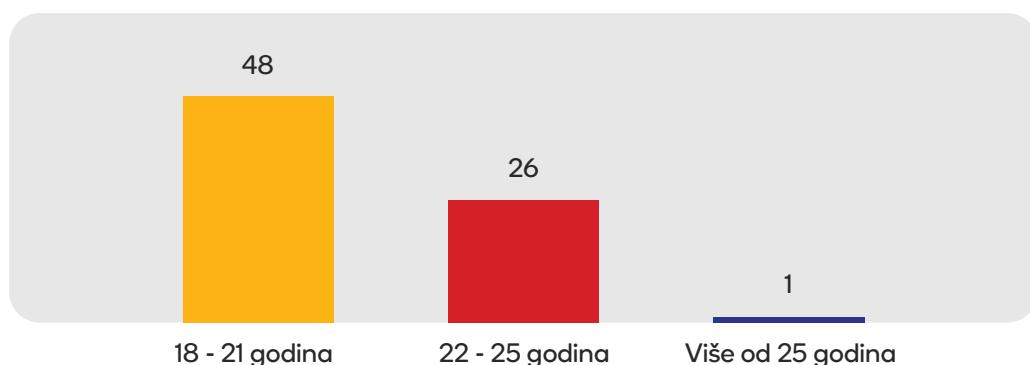
U ovom delu biće prikazani svi radova učesnika seminara koji je u sklopu projekta Nasilni ekstremizam i mladi: od dezinformacije do radikalizacije. Učesnici su radove radili u grupama, ali i pojedinačno.

1. ISTRAŽIVANJE „BEZBEDNOST NA FAKULTETU“ (Maja Vulović, Andrea Galović i Milica Konstantinović)

Cilj istraživanja jeste da se sagleda percepcija bezbednosti među studentima i da se identifikuju ključni bezbednosni izazovi sa kojima se studenti suočavaju na fakultetu.

Metodologija i opis uzorka: Istraživanje je rađeno uz pomoć upitnika, koji je specijalno dizajniran za potrebe ovog istraživanja i koji je obuhvatio sve teme koje se tiču bezbednosti studenata na fakultetu. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 75 studenata u Srbiji, anketa je distribuirana putem elektronskih kanala, odnosno online.

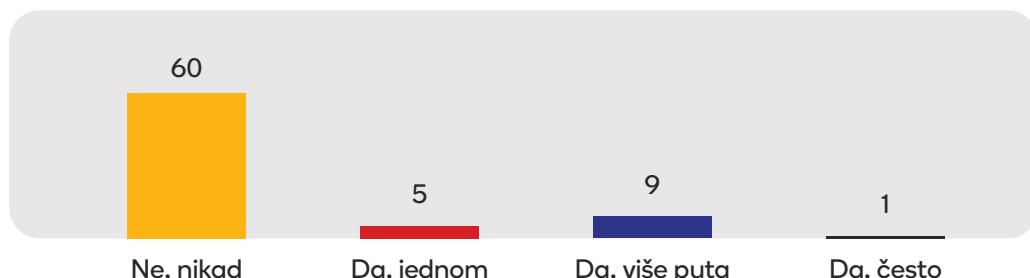
Grafikon 1.1. - Starosne kategorije ispitanika: (apsolutni brojevi)

Nasilje na fakultetu

Nasilju na fakultetu svedočilo je zbirno 15 studenata, 5 studenata navodi da su jednom svedočili nasilju, 9 studenata navelo da je nasilju svedočilo više puta, dok je jedan student naveo da često svedoči nasilju na fakultetu. S druge strane, 60 studenata navodi da nikad nije prisustvovalo nasilju na fakultetu.

Grafikon 1.2. – Da li ste ikada svedočili nasilju na fakultetu? (apsolutni brojevi)

Kada je reč o tome da li su studenti sa kojima smo obavili istraživanje bili žrtva nasilja ili pretnji na fakultetu, primećujemo da jedan student navodi da često doživljava nasilje ili pretnje na fakultetu. S druge strane, 5 studenata navelo je da su jednom bili žrtva nasilja ili pretnji na fakultetu, dok je najveći broj studenata (69) navelo da nikad nije doživelio nasilja ili pretnje na fakultetu.

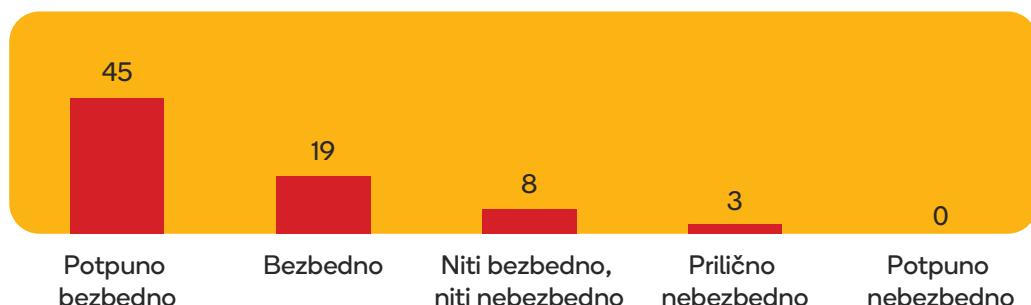
Grafikon 1.3. – Da li ste ikada bili žrtva nasilja ili pretnji na fakultetu? (apsolutni brojevi)

Bezbednost na fakultetu

Studente smo pitali da li se i koliko osećaju bezbedno na fakultetu, najveći broj studenata (zbirno 64 studenata) navelo je da se oseća potpuno bezbedno i bezbedno na fakultetu. Da se na fakultetu oseća niti bezbedno, niti nebezbedno navodi 8 studenata, dok je 3 studenta navelo da se na fakultetu koji pohađa oseća prilično nebezbedno.

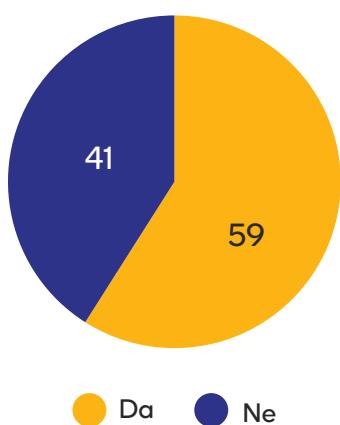
Grafikon 1.4. – Da li se osećate bezbedno na fakultetu? (apsolutni brojevi)

Nešto više od polovine studenata (59%) navodi da je broj incidenata na fakultetu povećan u poslednjih nekoliko godine, dok je 41% ispitanika stava da se broj incidenata nije povećao u poslednjih nekoliko godina.

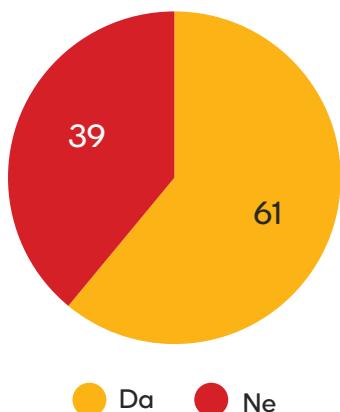
Grafikon 1.5. – Da li mislite da je broj incidenata na fakultetu povećan u poslednjih nekoliko godina?, u %

Kada je reč o obezbeđenju na fakultetu i da li je ono potrebno, najveći procenat studenata smatra da je obezbeđenje na fakultetu potrebno (61%), dok je 39% ispitanika stava da obezbeđenje na fakultetima nije potrebno.

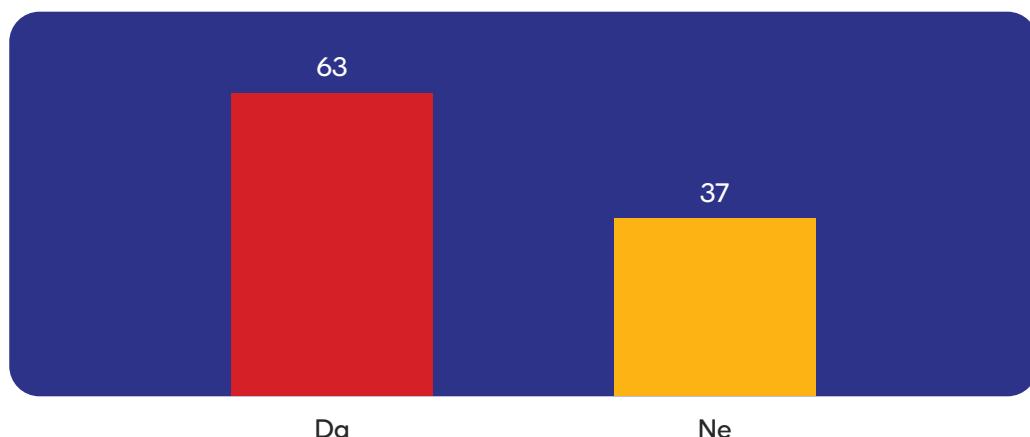

Grafikon 1.6. – Da li mislite da je potrebno obezbeđenje na fakultetu?, u %

Najveći procenat studenata (63%) deli mišljenje da bi kamere za nadzor doprinele većoj bezbednosti na fakultetu, dok ostalih 37% studenata deli suprotan stav.

Grafikon 1.7. – Da li mislite da kamere za nadzor doprinose većoj bezbednosti na fakultetu?, u %

Fakultetsko osoblje

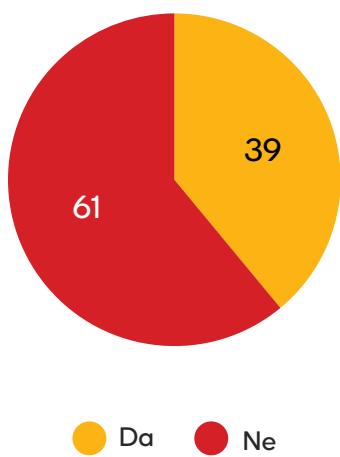
Kada je reč o fakultetskom osoblju i koliko su studenti zadovoljni odnosom koji imaju sa fakultetskim osobljem, primećujemo da zbirno 32 studenata navodi da su nezadovoljni i veoma nezadovoljni odnosom koji imaju sa fakultetskim osobljem. Isti broj studenata navodi da je niti zadovoljno, niti nezadovoljno odnosom koji imaju sa fakultetskim osobljem, dok je zbirno 14 studenata navelo da je ovim odnosom veoma zadovoljno i zadovoljno.

Grafikon 1.8. – Da li ste zadovoljni odnosom koji imate sa fakultetskim osobljem? (apsolutni brojevi)

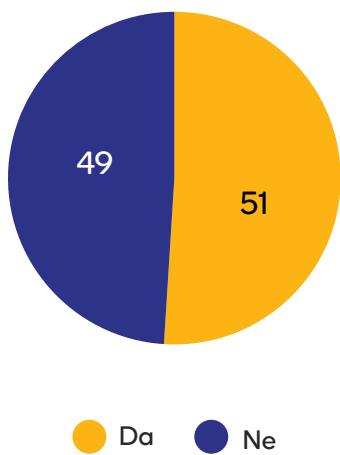
U situaciji da nisu znali kome da se obrate za pomoć na fakultetu bilo je 39% studenata, dok je 61% studenata navelo da nikad nije bilo u situaciji da ne zna kome da se obrati za pomoć na fakultetu.

Grafikon 1.9. – Da li ste ikada bili u situaciji gde niste znali kome da se obratite za pomoć na fakultetu?, u %

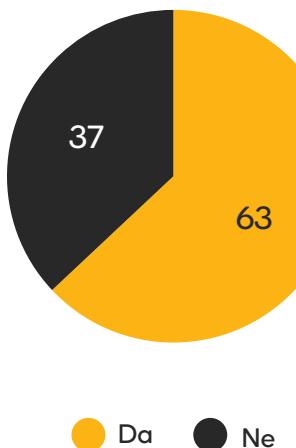
Brzinom reakcije fakultetskog osoblja na prijave nasilja na fakultetu zadovoljno je 51% ispitanika. S druge strane, ostalih 49% studenata navodi da nije zadovoljno brzinom reakcije fakultetskog osoblja na prijave nasilja na fakultetu.

Grafikon 1.10. – Da li ste zadovoljni brzinom reakcije fakultetskog osoblja na prijave nasilja?, u %

Najveći procenat studenata (63%) navodi da ima poverenje u fakultetsko osoblje kada je reč o bezbednosti, dok je 37% studenata ipak navelo da nema poverenje u fakultetsko osoblje kada je reč o bezbednosti.

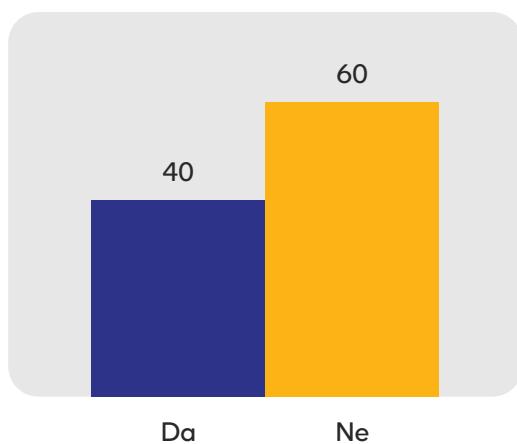
Grafikon 1.11. – Da li imate poverenje u fakultetsko osoblje kada je reč o bezbednosti?, u %

Predavanja i događaji na temu bezbednosti

Kada je reč o predavanjima o prevenciji nasilja, najveći procenat studenata nikada nije prisustvovalo ovakvoj vrsti predavanja (60%). S druge strane, predavanjima o prevenciji nasilja prisustvovalo je 40% studenata.

Grafikon 1.12. – Da li ste ikada prisustvovali predavanjima o prevenciji nasilja?, u %

Najveći procenat studenata (72%) deli mišljenje da bi fakultet trebalo da organizuje više događaja na temu bezbednosti, dok je ostalih 28% studenata suprotnog mišljenja. Studente smo takođe pitali da li smatraju da su važne kampanje protiv nasilja na fakultetima, najveći procenat (81%) studenata navelo je da su kampanje na ovu temu važne. S druge strane, 19% studenata deli mišljenje da kampanje protiv nasilja na fakultetu nisu važne.

Preporuke za buduće akcije

Istraživanje je identifikovalo niz mera koje bi mogле da se sprovedu u cilju unapređenja bezbednosti na fakultetu:

- 10.** Povećanje bezbednosnog osoblja na fakultetu – povećanje broja zaposlenih u službi obezbeđenja na fakultetima u Srbiji;
- 11.** Sigurnosne kamere – povećanje broja sigurnosnih kamera na fakultetima u Srbiji;
- 12.** Programi edukacije – organizovanje programa edukacija na temu bezbednosti na fakultetima za studente i fakultetsko osoblje;
- 13.** Brza reakcije i podrška fakultetskog osoblja – Brza reakcija fakultetskog osoblja po prijavi nasilja, podsticanje žrtava da prijave nasilje ukoliko su ga doživele i povećanje poverenje studenata u fakultetsko osoblje.

2. ULOGA MLADIH U DEMOKRATIZACIJI POLITIČKIH PROCESA U REPUBLICI SRBIJI (Mujo Bećirović)

Uvod

Tema uloge mladih u demokratizaciji političkih procesa postaje sve značajnija, posebno u kontekstu savremenih društvenih kretanja. Mladi predstavljaju budućnost svake nacije, a njihovo aktivno uključivanje u politiku može značajno oblikovati društvene promene. U Republici Srbiji, gde se demokratski procesi često suočavaju sa izazovima, mladima je dodeljena ključna uloga u oblikovanju političkog pejzaža.

Prema podacima Evropskog statističkog biroa (Eurostat), svaka peta mlada osoba u Srbiji spada u NEET kategoriju – niti radi, niti se obrazuje, niti se nalazi u procesu stručne obuke. Na nivou Evropske unije, ovaj procenat iznosi svega 12%. Ove statistike ukazuju na ozbiljne probleme s kojima se mladi suočavaju u potrazi za zaposlenjem i obrazovanjem. Naime, od momenta izlaska iz obrazovnog procesa, mlađi u našoj zemlji u proseku čekaju dve godine na posao. Prema „Alternativnom izveštaju o položaju i potrebama mladih u Srbiji za 2022. godinu”, koji svake godine priprema Krovna organizacija mladih Srbije, tek svaka četvrta mlada osoba u našoj zemlji radi posao za koji se školovala. Ovi podaci ukazuju na neusklađenost između tržišta rada i obrazovnog sistema.

Značaj teme:

- Demografska struktura** - Mladi čine značajan deo populacije Srbije, a njihova aktivnost u politici može doprineti stvaranju inkluzivnijih i pravednijih društvenih sistema. Kroz političko angažovanje, mlađi mogu da utiču na donošenje odluka koje se direktno tiču njihovih života, kao što su obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo i zaštita životne sredine.
- Svetlost na izazove** - U vreme kada se suočavamo s globalnim izazovima kao što su klimatske promene, ekonomska kriza i migracije, mlađi su često predvodnici promena, donoseći nove ideje i perspektive. Njihov aktivizam može osvetliti važne teme koje često bivaju zanemarene od strane starijih generacija.
- Razvoj građanske svesti** - Uključivanje mlađih u demokratizaciju jača njihovu svest o građanskim pravima i odgovornostima, što vodi ka aktivnijem učestvovanju u političkom životu. Mlađima je potrebno pružiti alate i znanja kako bi se osnažili i postali aktivni učesnici u društvenim procesima.

Kako mladi mogu doprineti:

- Aktivizam i voluntarizam** - Uključivanje u nevladine organizacije, pokrete i inicijative može pomoći mladima da utiču na političke odluke i promene. Aktivizam može obuhvatati različite oblasti, uključujući ljudska prava, zaštitu životne sredine i obrazovanje. Volontiranje u lokalnim zajednicama može dodatno ojačati povezanost mlađih sa problemima i potrebama društva.
- Obrazovanje i informisanje** - Mladi mogu doprineti demokratizaciji kroz obrazovne programe koji ih osnažuju i informišu o svojim pravima i mogućnostima. Razvijanje kritičkog mišljenja i analitičkih veština je ključno za aktivno učestvovanje u političkim procesima.
- Korišćenje digitalnih platformi** - Društvene mreže i onlajn alati omogućavaju mlađima da se organizuju, šire svoje ideje i mobilizuju druge. Digitalni aktivizam je postao moćan alat za promenu i može doprineti širenju svesti o važnim društvenim pitanjima.

Trenutna pozicija mlađih u političkom životu Srbije

- Izbori i političke stranke** - Mladi često nisu dovoljno zastupljeni na političkoj sceni, iako mnoge stranke nastoje da privuku mlađe glasače. Neophodno je da političke stranke razviju strategije koje će omogućiti veću participaciju mlađih, uključujući njihovo uključivanje u donošenje odluka i izradu politika.
- Uloga studenata i učenika** - Mlađih aktivista u studentskim pokretima često je ključna u borbi za obrazovne reforme i prava. Studenti imaju potencijal da utiču na promene u obrazovnom sistemu, ali i da se bore protiv nepravde i korupcije u društvu.
- Ograničenja i izazovi** - Nedostatak resursa, podrške i političke volje često obeshrabruje mlađe da se aktivno uključe. Važno je da se stvore uslovi koji će omogućiti mlađima da izraze svoje stavove i utiću na političke procese.

Kako se mlađi mogu aktivno uključiti u društvenim procesima:

- Učešće u javnim raspravama** - Mladi treba da se uključe u dijalog sa donosiocima odluka i aktivno učestvuju u oblikovanju politika koje ih se tiču. Održavanje javnih debata, okruglih stolova i radionica može pomoći u stvaranju prostora za razmenu mišljenja i predloga.
- Osnivanje omladinskih organizacija** - Omladinske organizacije mogu pružiti platformu za izražavanje mišljenja i stavova mlađih o važnim društvenim pitanjima. Ove organizacije mogu organizovati edukativne programe, akcije i kampanje koje osnažuju mlađe i promovišu njihovu ulogu u društvu.

- 3. Saradnja sa lokalnim zajednicama** - Uključivanje u lokalne inicijative i projekte može osnažiti glas mlađih i doprineti razvoju zajednica. Mladima je često najbliže da se angažuju u pitanjima koja direktno utiču na njihove svakodnevne živote.

Izazovi i prepreke

- Nedostatak podrške** - Mnogi mlađi ljudi se suočavaju sa nedostatkom podrške od strane porodice, škola i zajednice. Bez adekvatne podrške, teško je ostvariti aktivno učešće u politici.
- Politizacija mlađih** - Ponekad se mlađi angažuju samo kao instrument političkih stranaka, bez stvarnog učešća u donošenju odluka. Ovakva politizacija može obeshrabriti mlađe od aktivizma.
- Diskriminacija i predrasude** - Mlađi, posebno iz marginalizovanih grupa, često se suočavaju s diskriminacijom i predrasudama koje ih sprečavaju da se uključe u političke procese. Važno je raditi na smanjenju ovih barijera.

Zaključak

Mlađi imaju ključnu ulogu u demokratizaciji političkih procesa u Republici Srbiji. Njihova aktivnost i angažovanje mogu doneti značajne promene, ne samo na političkom nivou, već i u širem društvenom kontekstu. Podsticanjem mlađih da se uključe u političke procese, omogućava se izgradnja pravednijeg i održivijeg društva.

Kako bi mlađi mogli ostvariti svoj puni potencijal, važno je raditi na jačanju njihovih kapaciteta, osigurati adekvatne resurse i podršku, te stvoriti inkluzivne prostore za dijalog i participaciju. Samo tako će moći postati aktivni i odgovorni građani koji će oblikovati budućnost Srbije.

3. PORAST GOVORA MRŽNJE MEĐU MLADIMA NA DRUŠTVENIM MREŽAMA (Miloš Kostić)

Relevantne definicije:

Govor mržnje je svaka vrsta komunikacije koja omalovažava, diskriminira ili napada pojedinca ili grupu ljudi na osnovu njihove pripadnosti određenoj rasi, etničkoj grupi, nacionalnosti, religiji, polu, seksualnoj orijentaciji, invaliditetu ili bilo kojoj drugoj osobini koja ih čini drugačijim.¹ Govor mržnje najčešće targetira određene grupe ljudi na osnovu njihove rase, pola, godina, etničke i verske pripadnosti. Može se ispoljavati direktnim uvredama, diskriminatornim jezikom, negiranjem istorijskih činjenica, širenjem dezinformacija, simbolima mržnje i nasilnim jezikom. Po zakonu, govor mržnje je svaki govor, gest, ponašanje, pisanje ili prikazivanje koje je zabranjeno jer ne sme da podstiče nasilje i predrasude protiv zaštićenog pojedinca ili grupe, ili zato što omalovažava i zastrašuje zaštićenog pojedinca ili grupu.²

Društvena mreža je onlajn platforma koja omogućava korisnicima da stvaraju profile, povezuju se sa drugim ljudima, dele sadržaje i komuniciraju međusobno. Ove platforme su postale sastavni deo savremenog života, omogućavajući ljudima da održavaju veze, stiču nova poznanstva, dele informacije i ideje, kao i da se bave različitim aktivnostima.³

Mladi predstavljaju heterogenu društvenu grupu koja se nalazi u periodu između detinjstva i odraslog doba. Iako ne postoji jedinstvena, univerzalno prihvaćena definicija koja precizno određuje starosni raspon koji obuhvata pojam "mladi", uobičajeno se smatra da se radi o osobama starosti između 15 i 29 godina.⁴

Ekstremizam je sve veći problem u svetu, a nažalost, nije zaobišao ni Srbiju. Od deveđesetih i raspada Jugoslavije, a posebno nakon 2000. godine, kada nije učinjeno dovoljno da se suzbije ekstremizam, u Srbiji je sve više ekstremno desničarskih grupa kako u stvarnom životu tako i na društvenim mrežama.⁵ Društvene mreže kao što su Instagram, Facebook, Telegram, WhatsApp, TikTok i slične postale su mesto za regrutovanje mladih ljudi u ekstremističke grupe. Najčešće su mladi ljudi u periodu od 15 do 29 godina žrtve ili osobe koje podstiču na govor mržnje na društvenim mrežama. Iako su i islamički i

¹Definitions for “hate speech”, dictionary.com

²Vasović, M., Govor mržnje, Fakultet političkih nauka, Beograd, Prizma, Mesečne političke analize, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, str. 16 i dalje

³Videti: <https://www.britannica.com/topic/virtual-community>

⁴Videti: <https://www.un.org/en/global-issues/youth>

⁵Neuspšena tranzicionalna Pravda i uspon desničarskog ekstremizma u Srbiji, autorke: Ivana Ranković i Gorana Pebić

desničarski ekstremisti prisutni u Srbiji, desničarski ekstremizam je u posljednje vreme doživeo značajan porast i predstavlja trenutno veću pretnju po naše društvo jer širi nedemokratske ideje i može dovesti do nasilja. Često pripadnici koji se politički ekstremno desno orijentisani su oni koji šire govor mržnje na društvenim mrežama.⁶

Najčešće se govor mržnje vidi na ekstremističkim stranicama i Telegram kanalima koje često prate mladi ljudi. Te stranice se često na prvi pogled predstavljaju kao stranice koje promovišu kulturu svoje države, njenu istoriju, običaje i tradiciju, međutim stvarnost je drugačija. Te stranice pretežno služe da promovišu mržnju među drugim nacijama, kao i širenje dezinformacija i nedovoljno definisanih situacija. Komentari su neretko vrlo uznenirujući. Radeći posmatranje društvenih mreža, uočio sam da postoje određene vrste govora mržnje koje su najprisutnije. Govor mržnje, negiranje postojanja naroda i istorijskih činjenica kao i širenje dezinformacija.

Govor mržnje koji se često viđa na društvenim mrežama je onaj okrenut prema religiji i nacionalnoj pripadnosti. Najčešći govor mržnje u telegram grupama prema Albancima, Srbima, Bošnjacima, Hrvatima, i prema drugim narodima Balkana. Neke od vrsta govora mržnje:

1. Vređanje po nacionalnoj i verskoj pripadnosti je veoma veliki problem zbog anonimnosti društvenih mreža i algoritama koji pružaju taj sadržaj lako pristupačnim. Često susrećemo ismejavanje, omalovažavanje, generalizaciju, stereotipisanje, otvoreno vređanje i korišćenje pogrdnih i ismejavajućih imena naroda što dovodi do povrede društva i ugrožava sklad društva. Posebno su učestale kada se desi neka situacija vezana političke tenzije

među narodima. Borba protiv ovog govora mržnje jeste edukacija, strožije kazne za vređanje na društvenim mrežama, aktivizam i međusobna komunikacija. Najčešći vid govora mržnje korisnika društvenih mreža u našoj zemlji.

2. Vređanje na osnovu seksualne orijentacije, homofobija je mržnja, iracionalan strah ili diskriminacija prema osobama homoseksualne orijentacije. Vrlo česta pojava na

⁶Neuspela tranzicionalna pravda i uspon desničarskog ekstremizma u Srbiji, autorke: Ivana Ranković i Gorana Pebić

društvenim mrežama kroz video snimke, slike i komentare. Vrlo učestala pojava jer je društvena homofobija vrlo ukorenjena u temeljima društva sveta, pa samim tim mladi često od rođenja imaju usađenu mržnju prema pripadnicima LGBTQ+ populacije, a društvene mreže im omogućavaju da budu anonimni pa samim tim je homofobija na društvenim mrežama veoma zastupljena. Dobra prevencija ovakvog ponašanja bi bila edukacija mlađih, saradnja državnih organa sa vlasnicima društvenih mreža, strožje kazne za takva ponašanja, aktivizam. [Primeri:](#)

Users See more >

	smrt.pederima0 HOMOFOB SAM 1174 followers · 9 videos	Follow
	partizan7196 smrt pederima 465 followers · 62 videos	Follow
	smrtpederima1 smrt pederima 2 13 followers · 1 video	Follow

3. Vređanje na osnovu pola, seksizam je diskriminacija suprotnog pola i stereotipno gledanje na muškarce i žene, kao i sve gore navedene isto veoma zastupljena na društvenim mrežama. Nekada se pojavljuje o oblicima šala na račun suprotnog pola, stereotipisanjem, otvorenim vređanjem, ismevanjem i slično. Često targetira određena lica na osnovu njihovog pola. Ostavlja dugoročne posledice za žrtvu. Prevencija bi bila edukacija, aktivizam po pitanju prava žena i muškaraca, povećavanje kolektivne svesti o problemima, dijalog. [Primer:](#)

 svaka traži korist u vidu novca možda 1% je za ljubav

02-07 Reply 7

 Napisala mala "laku noc" i nas 10 oitslo na spavanje sa osmijehom...

4. Rasizam jedan od najopasnijih govora mržnje. Predstavlja degradaciju, omalovažavanje i netrpeljivost prema pojedincu ili grupi ljudi na osnovu boje kože ili njihove etničke pripadnosti. Na društvenim mrežama se pojavljuje kroz slike i video snimke koji diskriminišu i generalizuju lica ili grupe na osnovu njihove boje kože. Borba protiv rasizma treba uključiti medijsku pismenost, strožiju kontrolu sadržaja na društvenim mrežama, aktivizam i bolje obrazovanje. Primer:

Neki od načina ispoljavanja govora mržnje na društvenim mrežama:

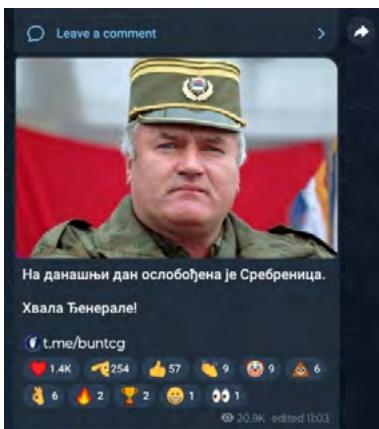
Širenje dezinformacija je veoma čest problem kako u svakodnevničkoj komunikaciji tako i na društvenim mrežama zato što ostavlja dugotrajne posledice, i kada se širenje dezinformacija poveže sa ekstremnim pokretima može da dovede do znatne političke krize. Neke od vrsta širenja dezinformacija jeste stvaranje neprijatelja, lažne vesti, govor mržnje i teorije zavere. Borba i prevencija protiv ovog oblika mržnje jeste ispitivanje celokupne situacije i činjenica, uvođenje strožijih pravila na društvenim mrežama i medijska pismenost. Primer:

Serbonaaa · Creator

Mene zanima šta je to u Hrv svesti kad nije potrebna nauka da bi se znalo da su Hrv radili najveće genocide i da su do pre 100 godina u Hrv 80% hrv bili Srb katolici a oni i dalje izmišljaju istoriju

Negiranje istorijskih činjenica često iako ne izgleda tako predstavlja grubu povredu ljudskih prava, pogotovo kad je u pitanju negiranje zločina protiv čovečnosti, genocida, zločina agresije i slično jer narušava demokratski poredak i vreda žrtve tih zločina. Loš je zbog toga što često izaziva mržnju i podstiče na osvetu. Dešava se kroz negiranje žrtava, teorije zavere i relativizacije zločina. Dovodi do sporijeg pomirenja naroda i ohrabruje na nove zločine. Jedan od načina prevencije ovog tipa govora mržnje na društvenim mrežama je podrška žrtvama, međunarodna saradnja, aktivizam i strožje kazne za negiranje zločina na društvenim mrežama. [Primeri:](#)

Simboli mržnje su vizuelni prikazi govora mržnje. Na društvenim mrežama se često pojavljuju kroz slike grafita koji sadrže tekstove ili murale ratnih zločinaca. Manje ih ima u izvornom obliku poput kukastog krsta i sličnih zato što brzo bivaju otklonjeni od strane društvenih mreža, pa se često koriste maskirni simboli koji na prvi pogled ne izgledaju kao simboli mržnje već kao običan znak. Prevencija protiv ovog tipa govora mržnje bi mogla biti otklanjanje murala, uklanjanje tih fotografija, edukacija, dijalog, bolja pravna regulativa i strožje kazne za počinitelje, aktivizam.

Kao što je već rečeno ovo su trajni problemi na društvenim mrežama koji su duboko ukorjenjeni. Predlažem sledeće mere poboljšanja na polju zaštite na društvenim mrežama:

1. Saradnja državnih organa sa društvenim mrežama
2. Dijalozi
3. Aktivizam po pitanju ljudskih prava
4. Pooštravanje provera objava na društvenim mrežama
5. Strožje kazne za počinitelje govora mržnje
6. Manji nivo anonimnosti na društvenim mrežama
7. Bolja edukacija
8. Saradnja organa obrazovanja sa mladima
9. Skretanje pažnje javnosti o ovim problemima
10. Zabranu medijskim kućama da otvoreno podržavaju govor mržnje bilo kakvog oblika
11. Zajedničke radionice mladih iz različitih delova države i regionala, koje se tiču ekstremizma
12. Međunarodna saradnja.

4. EKONOMSKI FAKTORI I NJIHOV UTICAJ NA POJAVU NASILNOG EKSTREMIZMA U LOKALNIM ZAJEDNICAMA (Enesa Spahović)

Šta je nasilni ekstremizam?

Nasilni ekstremizam predstavlja ideologije koje opravdavaju upotrebu nasilja kako bi se postigli politički, religijski ili društveni ciljevi. Ove ideologije često nastaju u kontekstu osjećaja marginalizacije, nepravednosti ili gubitka identiteta.

Karakteristike nasilnog ekstremizma:

Ideološka osnova - Nasilni ekstremisti često imaju ekstremne ideologije, koje mogu biti političke, religiozne ili nacionalističke. Ove ideologije opravdavaju nasilje kao sredstvo postizanja ciljeva.

Radikalizacija - Proces u kojem pojedinci ili grupe postaju sve ekstremniji u svojim vjerovanjima i ponašanju. To može uključivati gubitak empatije prema drugima i prihvatanje nasilja kao legitimnog.

Nasilje kao sredstvo - Korišćenje nasilnih sredstava (napadi, terorizam, fizičko nasilje) kao načina da se postignu ciljevi, izazovu strah i skrene pažnja na njihove ideje.

Socijalna isključenost - Socijalna isključenost se odnosi na proces u kojem pojedinci ili grupe postaju odvojeni ili marginalizovani od šire zajednice. Ovo može biti uzrokovano različitim faktorima, uključujući ekonomsku situaciju, kulturne razlike, rasnu ili etničku pripadnost, ili čak lična iskustva.

Politička represija - Politička represija se odnosi na akcije vlada ili drugih moćnih institucija koje ograničavaju slobode pojedinaca ili grupa, često s ciljem suzbijanja političkog neslaganja, protesta ili bilo kakve opozicije. Ove mere mogu uključivati nasilje, cenzuru, hapšenja ili druge oblike kontrole.

Uticaj ekonomskih faktora na lokalne zajednice

Nestabilnost zajednice predstavlja jedna od značajnih uticaja na ekonomski faktore u lokalnoj zajednici, veza koja se stvara između nestabilnosti zajednice i ekonomskih faktora je izuzetno važna kada razmatramo temu nasilnog ekstremizma. Do nestabilnosti u zajednici najčešće dolazi usled investicionih nesigurnosti lokalne zajednice, gubitka

radnih mesta, ograničenog pristupa resursima, smanjenje socijalne kohezije, ekonomski nejednakosti među građanima u lokalnoj zajednici i radikalizacije. Nestabilnost zajednice direktno utiče na ekonomski faktore u lokalnoj zajednici, što može dovesti do nasilnog ekstremizma. Ekonomski kriza koja je preduslov za nestabilnost u zajednici, takođe dovodi do straha ljudi u zajednici. Ekonomski kriza i strah u zajednici su jedan od preduslova za nasilni ekstremizam.

Usled ekonomskih kriza i nestabilnosti u zajednici moguće je doći i do izbegličkih kriza. Izbegličke krize mogu da se povežu sa nasilnim ekstremizmom i ova veza može biti složena. Uzroci koji mogu dovesti do nasilnog ekstremizma kada su u pitanju izbegličke krize jesu: socijalna napetost (veliki broj izbeglica može stvoriti socijalnu napetost u prihvatnim zemljama, posebno ako su i te zemlje u ekonomskoj krizi), marginalizacija (izbeglice se često suočavaju sa preprekama pri obrazovanju, zaposlenju i društvenim uslugama, pa samim tim ova vrsta isključenosti može dovesti do ranjivosti pojedinaca), gubitak identiteta (izbeglice često prolaze kroz krizu identiteta, što ekstremističke grupe mogu da iskoriste nudeći alternativne identitete i zajednicu, ali i osećaj pripadnošću nekoj grupi), manipulacija strahom (ekstremističke grupe često mogu manipulirati strahom i predrasudama prema izbeglicama kako bi mobilizovale podršku za svoje ideje), nasilje kao sredstvo otpora (u izbegličkim zajednicama može da se pojavi osećaj besa prema onima koji su ih progonili, što može da dovede do sklonosti ka nasilju ili ekstremizmu kao obliku otpora). Kada je reč o izbegličkim krizama možemo da zaključimo da one mogu da doprinesu nasilnom ekstremizmu kroz povećanje socijalnih tenzija, marginalizaciju i potrebu za identitetom. Takođe, treba napomenuti da su siromašne i nestabilne regije plodno tlo za ekstremiste.

Ekonomski faktori koji mogu dovesti do nasilja uglavnom se povezuju sa siromaštvom, nezaposlenošću, ali i ekonomskom nejednakosti u društvu.

Mehanizmi kojima ekonomski faktori utiču na ekstremizam:

- Frustracije i beznađe – ekonomski nepravda dovodi do frustracija i želje za promenom putem nasilja,
- Finansijska stabilnost kroz ekstremizam – ponuda finansijske sigurnosti unutar ekstremističkih grupa (npr. zarade, resursi) i
- Kriminal.

Uticaj na mlade - Internet predstavlja jedno od sredstava preko kojeg može lako da se šire sadržaji na temu ekstremizma i radikalizacije, koji mogu da utiču na mlade. Takođe, treba pomenuti i digitalno nasilje koji predstavlja korišćenje digitalnih uređaja u cilju uznemiravanja, uhođenja, zastrašivanja ili ponižavanja drugih.

Strategije za rješavanje problema nasilnog ekstremizma

- 1. Ekonomске intervencije** – otvaranje radnih mesta i ekonomski razvoj marginalizovanih zajednica
- 2. Povećanje obrazovnih prilika** – obrazovni programi koji se fokusiraju na kritičko mišljenje i svijest o radikalizaciji
- 3. Vladavine i međunarodne mjere** – ulaganje u socijalne programe za suzbijanje siromaštva
- 4. Saradnja s lokalnim liderima** – uključivanje zajednice i lidera u suzbijanje nasilnog ekstremizma kroz ekonomski programe.

5. MEDIJSKA PISMENOST I MLADI – PREVENCIJA NASILNOG EKSTREMIZMA

(Nenad Rakić, Sofija Ljubišić i Vuk Poštić)

Uvod

Medijska pismenost je, u digitalnoj eri, postala svojevrsan imperativ. Definisanje medijske pismenosti može biti izazovno, budući da je ovo i dalje nov pojam. To je, u najkraćem, „sposobnost da građanin pristupi, analizira i proizvode informacije radi postizanja određenih ishoda“⁷. Značajan broj definicija blisko su povezane sa veštinom kritičkog mišljenja. Tako Potter definiše medijsku pismenost kao „skup perspektiva koje aktivno koristimo da bismo se izložili masovnim medijima radi obrade i razumevanja značenja poruka na koje nailazimo“⁸. Ovaj pojam je neophodan za adekvatno funkcionisanje u medijskom okruženju koje je sve više globalizovano i digitalizovano. Važnost medijske pismenosti naročito je naglašena u kontekstu gde se društvo suočava sa brojnim izazovima kao što su ograničena medijska sloboda, nepoverenje u medije i izloženost dezinformacijama.

Cilj ovog rada je da istraži značaj medijske pismenosti za mlade u Srbiji i da istakne kako razvoj ovih veština može doprineti prevenciji nasilnog ekstremizma. U ovom kontekstu, medijska pismenost je ključni element u osnaživanju mladih da kritički promišljaju medijske sadržaje, identifikuju manipulacije i odupru se ekstremističkim ideologijama.

Značaj medijske pismenosti

Prema UNESKO-u, medijska i informaciona pismenost obuhvata kompetencije koje omogućavaju ljudima da se kritički i efektivno odnose sa informacijama i drugim tipovima sadržaja. Ova pismenost je važan element održivog razvoja, kako je navedeno u Agendi 2030.

Za mlade u Srbiji, medijska pismenost je posebno važna zbog medijskog konteksta kada ne krasi sloboda medija i demokratski standard. Dalje, mladi mnogo češće koriste društvene mreže i druge digitalne platforme kao primarni izvor informacija, a ovo ih čini podložnim manipulacijama i dezinformacijama jer je internet kao mediji i dalje zakon-

⁷Center for Media Literacy. “Aspen Institute Report of the National Leadership Conference on Media Literacy.” Accessed September 4, 2022. <https://www.medialit.org/reading-room/aspen-institute-report-national-leadership-conference-media-literacy>.

⁸Potter, W. J. Media Literacy (Ninth edition). SAGE, 2020, p. 63.

ski neregulisan. Razvoj kritičkog mišljenja i veština evaluacije medijskih sadržaja može značajno doprineti njihovoj sposobnosti da prepoznaju nepouzdane izvore i izbegnu uticaj ekstremističkih ideologija.

Stanje medija i poverenje u medije – Srbija

Medijska scena u Srbiji suočava se sa izazovima koji se odnose na slobodu medija i poverenje javnosti u medije. Prema Reporterima bez granica, Srbija se nalazi na 79. mestu od 180 zemalja po slobodi štampe, što ukazuje na značajna ograničenja⁹. Politički pritisci i nekažnjavanje zločina prema novinarima dodatno doprinose ovom problemu. Poverenje u lične kontakte je visoko kod svih generacija ispitanika, dok poverenje u društvene mreže i influensere opada sa godinama. Sa druge strane, poverenje u televiziju i radio raste sa godinama i najviše je kod starijih generacija¹⁰.

U Srbiji su do sada objavljene dve strategije razvoja sistema javnog informisanja, jedna za period između 2011. i 2016. godine, a druga za period od 2020. do 2025. godine. Ove strategije ističu važnost medijske pismenosti, ali konkretnе mere i ciljevi često ostaju nejasni i teško evaluirajući. Nedostatak političke volje i prioritetnost drugih polja razvoja dodatno komplikuju situaciju.

Uprkos tim izazovima, postoje pozitivni primeri inicijativa kao što je projekat Kampanja za medijsku pismenost, koji je formiran u saradnji sa Medijskom koalicijom i Američkom agencijom za međunarodni razvoj. Ovaj projekat ima za cilj obezbeđivanje resursa za razvoj medijske pismenosti kod predavača, učenika i novinara.

Nedostaci i preporuke

Iako Strategija razvoja sistema javnog informisanja 2020-2025. predstavlja značajan iskorak, potrebno je prevazići neke od ključnih nedostataka:

- 1. Jasnije definisanje mera i indikatora:** Mere moraju biti preciznije definisane sa jasnim pokazateljima uspeha.
- 2. Uključivanje neformalnog obrazovanja:** Važno je prepoznati značaj neformalnog obrazovanja za medijsku pismenost.
- 3. Saradnja sa nedržavnim elementima:** Uključivanje nevladinih organizacija i privatnog sektora u realizaciju mera.

⁹ Reporters Without Borders. “2022 World Press Freedom Index.” Accessed from: <https://rsf.org/en/index>.

¹⁰ Komatin, S., & Antonić, T. “Građani i mediji: Izveštaj iz istraživanja javnog mnjenja (IV ciklus).” Centar za slobodne izbore i demokratiju (CESID), oktobar 2022. Accessed July 31, 2024. <http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2022/10/GRADJANI-I-MEDIJI-2022.pdf>.

- Posebna strategija za medijsku pismenost:** Zbog značaja medijske pismenosti, potrebna je posebna strategija razvoja.
- Javne politike i usklađivanje akata:** Razvoj jasnih javnih politika i usklađivanje postojećih strateških dokumenata.

Medijska pismenost i prevencija nasilnog ekstremizma

Nasilni ekstremizam se odnosi na ideologije i aktivnosti koje promovišu upotrebu nasilja za postizanje političkih, verskih ili društvenih ciljeva.¹¹ Ovi ekstremistički pokreti često koriste medije i digitalne platforme za širenje svoje propagande, regrutovanje novih članova i podsticanje nasilja. Mladi su posebno podložni ovim uticajima zbog svoje psihološke i socijalne ranjivosti, kao i zbog nedostatka iskustva u kritičkom analiziranju medijskih poruka. Detektovane niske stope poverenja u tradicionalne medije i visoke stope poverenja u lične kontakte i društvene mreže stvaraju plodno tlo za širenje dezinformacija i radikalnih ideja.¹²

Uloga medijske pismenosti u prevenciji nasilnog ekstremizma

Medijska pismenost igra ključnu ulogu u prevenciji nasilnog ekstremizma na nekoliko načina:

- Kritičko razmišljanje i analiza:** Razvoj veština kritičkog razmišljanja omogućava mladima da prepoznačaju manipulativne i ekstremističke poruke u medijima. Ove veštine uključuju sposobnost da se identifikuju pristrasnosti, propaganda i lažne vesti.
- Razumevanje konteksta:** Medijska pismenost pomaže mladima da bolje razumeju društveni i politički kontekst u kojem nastaju određeni medijski sadržaji. Ovo uključuje i sposobnost da se prepoznačaju interesi i namere iza određenih poruka.
- Promocija građanske participacije:** Obrazovanje za medijsku pismenost može podstićati mlade na aktivnu građansku participaciju i učešće u demokratskim procesima. Ovo je važno za jačanje demokratskog društva i otpornost na ekstremističke ideologije.
- Jačanje digitalne bezbednosti:** Medijska pismenost uključuje i veštine digitalne bezbednosti, što podrazumeva zaštitu ličnih podataka i bezbedno korišćenje interneta. Ovo je važno za sprečavanje zloupotrebe informacija i izbegavanje ekstremističkih mreža.

¹¹Schmid, A. P. "Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review." International Centre for Counter-Terrorism – The Hague (ICCT) 4, no. 2 (2013): 22-23.

¹²Komatina, S., & Antonić, T. "Građani i mediji: Izveštaj iz istraživanja javnog mnjenja (IV ciklus)." Centar za slobodne izbore i demokratiju (CESID), oktobar 2022. Accessed July 31, 2024. <http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2022/10/GRADJANI-I-MEDIJI-2022.pdf>.

Zaključak

Medijska pismenost je postala jedan od najvažnijih aspekata savremenog obrazovanja i društvenog razvoja, posebno u kontekstu mladih u Srbiji. U doba digitalnih medija i brze razmene informacija, sposobnost kritičkog promišljanja i analize medijskih sadržaja nije samo korisna, već je i neophodna za zdravo funkcionisanje demokratskog društva. Nedostatak medijske pismenosti može dovesti do lake manipulacije, dezinformacije i širenja ekstremističkih ideologija koje ugrožavaju stabilnost i bezbednost društva.

Mladi predstavljaju lake mete ekstremističkih ideologija. Razvoj kritičkih veština omogućava mladima da prepoznaju manipulativne i ekstremističke poruke, razumeju kontekst u kojem nastaju i učestvuju u građanskim aktivnostima koje jačaju demokratske procese. Jedan od načina da se razvije kritičko razmišljanje jeste kroz medijsku pismenost.

Pored toga, medijska pismenost ima i šire implikacije za društvo u celini. Ona podstiče kulturu, i igra ključnu ulogu u jačanju društvene kohezije i demokratije.

Važno je naglasiti da razvoj medijske pismenosti zahteva koordinisane napore različitih aktera – vlade, obrazovnih institucija, nevladinih organizacija, medija i same javnosti.

I na kraju, medijska pismenost ne treba da bude samo reaktivna mera za suzbijanje negativnih pojava, već i proaktivni pristup izgradnji informisanog, kritički mislećeg i angažovanog društva. Zbog toga je ključno da medijska pismenost postane sastavni deo obrazovnog sistema i društvenih politika u Srbiji, sa ciljem da se ostvare dugoročni ciljevi održivog razvoja i demokratske konsolidacije.

6. MIGRACIJE I EKSTREMIZAM (Amina Međedović i Dalila Gicić)

Uvod

Migracije su složen fenomen koji ima duboke istorijske korene i igra ključnu ulogu u globalnoj dinamici društava. Od prvih migracija zbog ekonomskih prilika ili političkih razloga, do savremenih migracionih tokova izazvanih sukobima, klimatskim promenama i drugim faktorima, migracije su oblikovale mnoge aspekte ljudskih društava. U savremenom svetu, migracije su često u fokusu političkih i društvenih rasprava, posebno u kontekstu izazova kao što je ekstremizam.

Ekstremizam, u svom najširem smislu označava radikalne ideologije i ponašanja koja se protive osnovnim normama i vrednostima društva. Ekstremističke grupe mogu koristiti nasilje, teror i propagandu kako bi ostvarile svoje ciljeve, bilo da su politički, religijski ili ideološki.

Ovaj seminarski rad istražuje kako migracije mogu doprineti ekstremizmu analizirajući uzroke i posledice ovog fenomena, kao i strategije za prevenciju radikalizacije i ekstremizma među migrantima.

Migracije i ekstremizam

Migracije predstavljaju kretanje ljudi sa jednog mesta na drugo, koje može biti unutrašnje (unutar jedne zemlje) i međunarodno (iz jedne zemlje u drugu). Migracije mogu biti privremene ili trajne i mogu se dešavati iz različitih razloga uključujući ekonomiju, obrazovanje, porodicu ili bekstvo od nasilja.

Ekstremizam označava radikalne stavove i ideologije koje teže drastičnim promenama društvenih i političkih sistema. Ekstremizam može biti politički, religijski ili ideološki i često se manifestuje kroz nasilje, teror ili druge oblike agresivnog delovanja.

Migracije kao faktor ekstremizma (faktori koji povezuju migracije i ekstremizam)

Migracije mogu stvoriti uslove koji pogoduju ekstremizmu kroz nekoliko mehanizama:

1. Socijalna isključenost i marginalizacija

Migranti često dolaze u sredine gde se suočavaju sa izazovima kao što su ekonomski nepravda, diskriminacija i niska socijalna uključenost. Ova marginalizacija može stvoriti osećaj neprihvaćenosti i frustracije, što može biti plodno tlo za ekstremističke ideologije koje nude jednostavna rešenja za složene probleme.

2. Formiranje paralelnih društava

U novim sredinama migranti mogu formirati zatvorene zajednice koje održavaju tradicije i vrednosti iz matičnih zemalja. Ove zajednice mogu postati izolovane od šire društvene sredine i u nekim slučajevima mogu postati podložne radikalnim ideologijama.

3. Zloupotreba religijskih i ideooloških tematika

Ekstremističke grupe mogu koristiti religijska učenja ili ideologije kako bi privukli migrante. Pružajući osećaj identiteta i pripadnosti, ove grupe mogu regrutovati migrante koji su izgubljeni ili nezadovoljni svojim statusom u novoj sredini.

Primeri ekstremizma među migrantima

Napadi u Parizu 2015. godine –

Teroristički napad koji je izveo ISIS uključivao je i migrante, što je izazivalo debatu o potencijalnom uticaju migracija na radikalizaciju.

Napadi u Briselu 2016. godine –

Neki od napadača su bili migranti koji su postali deo ekstremističkih mreža, što je pokazalo kako migracije mogu biti povezane sa terorističkim aktivnostima.

Prema Globalnom Indeksu Terorizma (GTI) koji je objavio Institute for Economics and Peace (IEP), u 2023. godini je zabeleženo oko 12.000 terorističkih napada širom sveta. Terorizam u Evropi je opao u poslednjim godinama, dok su u nekim regionima poput Bliskog Istoka napadi u porastu.

Istraživanja su pokazala da migrantske zajednice nisu u velikoj meri povezane sa ekstremizmom. Na primer, analiza koja je sprovedena u Nemačkoj pokazuje da je samo mali procenat radikalizovanih pojedinaca migranti. Takođe, istraživanja u SAD-u pokazuju da većina terorističkih napada nije počinjena od strane migranata.

Ekstremizam i migracione politike (uticaj ekstremizma na migracione politike)

Ekstremizam može značajno uticati na migracione politike i percepciju migranata kroz:

1. Pojačana kontrola granica

U reakcionim merama protiv terorizma, mnoge države pooštravaju migracione politike, što može uključivati strože provere identiteta, povećanu kontrolu granica i ograničenja za legalne migrante.

2. Negativni publicitet i predrasude

Teroristički napadi često izazivaju negativan publicitet koji može dovesti do predrasuda prema migrantima. Ove predrasude mogu uticati na javno mnjenje i političke odluke koje favorizuju restriktivne migracione politike.

3. Političke manipulacije

Politika migracija često postaje tema političkih kampanja. Ekstremistički napadi mogu biti korišćeni za podsticanje antiimigrantskih agendi i jačanje nacionalističkih stavova.

4. Edukacija i osnaživanje migranata

Edukacija o pravima i obavezama, kao i osnaživanje migranata za uključivanje u društvo kroz profesionalne i obrazovne prilike, može pomoći u smanjenju rizika od radikalizacije.

5. Razvoj multikulturalnih inicijativa

Podsticanje i podrška multikulturalnim inicijativama koje promovišu razumevanje i saradnju među različitim kulturnim

Kreiranje straha i predrasuda

Medijska kampanja: Teroristički napadi se često koriste u medijima kako bi se stvorio strah i predrasude prema migrantima, što može uticati na javno mnjenje i političke odluke.

Nacionalističke Agende: Povećanje straha od terorizma može ojačati nacionalističke i antiimigrantske agende u političkim kampanjama i zakonodavnim procesima.

Povezanost migracija i radikalizacije

Prema analizi Europol-a, radikalizacija može biti posledica socio-ekonomске marginalizacije, diskriminacije i nedostatka integracije, a ne migracija sama po sebi. Studije su pokazale da migranti često postaju meta radikalizacije ekstremističkih grupa, a ne uzrok radikalizacije.

Udeo migranata u radikalizaciji

Prema istraživanju «European Home Affairs» iz 2022. godine, migranti čine mali deo radikalizovanih pojedinaca u Evropi, dok su većinu radikalizovanih pojedinaca evropski državljeni koji su odrasli u domaćim sredinama.

Velika migrantska kriza

Migrantska kriza u Evropi dostigla je svoj vrhunac 2015. godine, kada je preko 1,3 miliona ljudi zatražilo azil u evropskim državama. Prema procenama, u tom periodu kroz Srbiju je prošlo oko milion ljudi. Već tokom naredne dve godine dolazi do naglog pada priliva migranata u evropske države, što je između ostalog, posledica niza mera koje su brojne vlade uvele kako bi zatvorile ilegalne migrantske rute i bolje upravljale

migracionim tokovima. Međutim, ilegalni migrantski kanali nisu u potpunosti zatvoreni već je kretanje otežano i usporeno, što dovodi do toga da se migranti duže zadržavaju u državama kroz koje prolaze. Tako je vreme zadržavanja migranata 2015. bilo svega nekoliko dana, da bi krajem 2016. godine bilo između četiri i šest nedelja, a danas ima migranata koji borave u Srbiji i preko godinu dana.

Kontinuirani prliv migranata i njihovo duže zadržavanje oživeli su glasine da Srbija nije tranzitna zemlja, već da će ipak postati „parking za migrante”. U prilog širenju ovakvih neutemeljenih stavova išlo je i razmimoilaženje država EU povodom preraspodele tereta migrantske krize, do kog je došlo tokom sporova oko kvota za prihvatanje migranata. Zbog

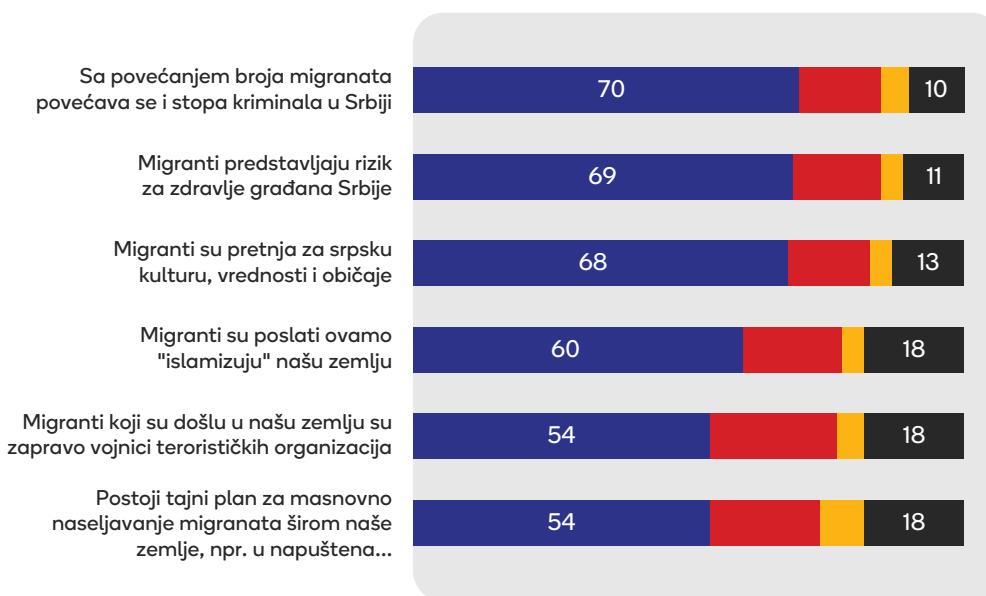
toga je počela da se širi priča da EU ne zna šta će sa migrantima i da će ih ustupiti drugim državama uz finansijsku nadoknadu. Shodno tome, EU i vlasti u Srbiji sklopili su tajni dogovor o naseljavanju migranata u Srbiji, za što će vlasti u Srbiji dobiti finansijska sredstva. Ova teorija zavere podstaknuta je činjenicom da je princip obaveznih kvota za zbrinjavanje migranata u EU propao, te da se pojavila inicijativa da se članicama EU dodeljuje 10 hiljada evra za svakog primljenog migranta kao podsticaj za njihov prijem i zbrinjavanje.

Migranti naseljavaju Srbiju

U antimigrantskim objavama ekstremnih desničara veoma je zastupljen narativ da migranti naseljavaju Srbiju i da će Srbi postati manjina u sopstvenoj državi. U tim narativima oni se pozivaju na postojanje raznih sporazuma i planova, uključujući u to i one tajne, u kojima su se vlasti u Srbiji obavezale da će naseliti migrante. Navodno je još pre nekoliko godina predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić potpisala Dabliński sporazum, prema kome milion i dvesta hiljada migranata treba da bude naseljeno u Srbiji. Narativ o naseljavanju migranata doživeo je svoj vrhunac na početku pandemije virusa COVID-19, kada je osnovana Fejsbuk stranica „STOP naseljavanju migranata”, koja je privukla preko 300 hiljada pratilaca. Na stranici se moglo pročitati da vlasti u Srbiji koriste vanredno stanje i ograničenje kretanja kako bi tajno naseljavali migrante u Srbiji. Time što manipulišu video-sadržajem ekstremni desničari stvaraju u javnosti sliku da su migranti preplavili Beograd i Srbiju. Oni to postižu tako što snimaju migrante u grupama, u različitim delovima grada, što ostavlja utisak da ih ima izrazito mnogo. Dodatna potvrda tvrdnje da se migranti naseljavaju u Srbiji jeste i činjenica da su oni počeli da rade na dostavi hrane preko aplikacije „Glovo”. Tako, na primer, u jednoj video-objavi „Narodna patrola” upozorava: „Prema poslednjim dojavama sa terena, delovanje migranata se proširilo na ceo Beograd. Od Borče, preko Centra, do Petlovoog brda, Bloka 45 i celog Novog Beograda, Zemuna i Mirijeva, pa do Banjice... Polako, ali sigurno zauzimaju teritoriju. Takođe su zaposleni u „Glovo” dostavi. Pored toga, naglašava se da migranata sada ima i u mestima u kojima oni ranije nisu bili viđeni, što ide u prilog tezi o „najezdii” migranata. Pri tome se zanemaruje činjenica da migranti menjaju rute kretanja, neretko na nagovor svojih krijućih krijućih. Argumentaciju za naseljavanje migranata u Srbiji ekstremni desničari nalaze u činjenici da su mnoge opštine usvojile lokalne akcione planove (LAP) za unapređenje položaja izbeglica i migranata, zanemarujući pritom činjenicu da se termini „migrant” i „izbeglica” u ovim dokumentima koriste znatno šire.

Istraživanje BCBP-a iz 2020. godine pokazalo je da građani veruju da migranti predstavljaju najveću spoljnu pretnju bezbednosti Srbije i da ih istovremeno smatraju za jednu od tri glavne pretnje unutrašnjoj bezbednosti. Uz to, oko 75% ispitanika zabrinjava „slobodno kretanje migranata po gradovima i selima”. Poredjenja radi, u istraživanju BCBP-a iz 2017. godine migranti su za ispitanike predstavljali tek petu pretnju na listi spoljnih pretnji, a osmu na listi unutrašnjih pretnji po bezbednost Srbije, i to u veoma malom procentu. Takođe, istraživanje BCBP-a iz 2021. godine pokazuje da znatan procenat građana smatra da migranti povećavaju kriminal, da predstavljaju rizik za zdravlje, da ugrožavaju srpske vrednosti i običaje, da su teroristi i da su u stvari poslati da islamizuju Srbiju. Takođe, u spontanim odgovorima građana o najvećoj bezbednosnoj pretnji u zajednici, migranti su drugi na listi odmah posle bezbednosti doma. Shodno tome, povećao se i broj ispitanika koji bi podržali antimigrantske proteste i mere, kao što je, na primer, ograničavanje broja migranata i njihovo proterivanje. Uvidom u prošlogodišnje rezultate drugih istraživanja sa sličnim pitanjima, može se zapaziti porast antimigrantskih stavova kod građana.

Antimigrantski stavovi građana Srbije

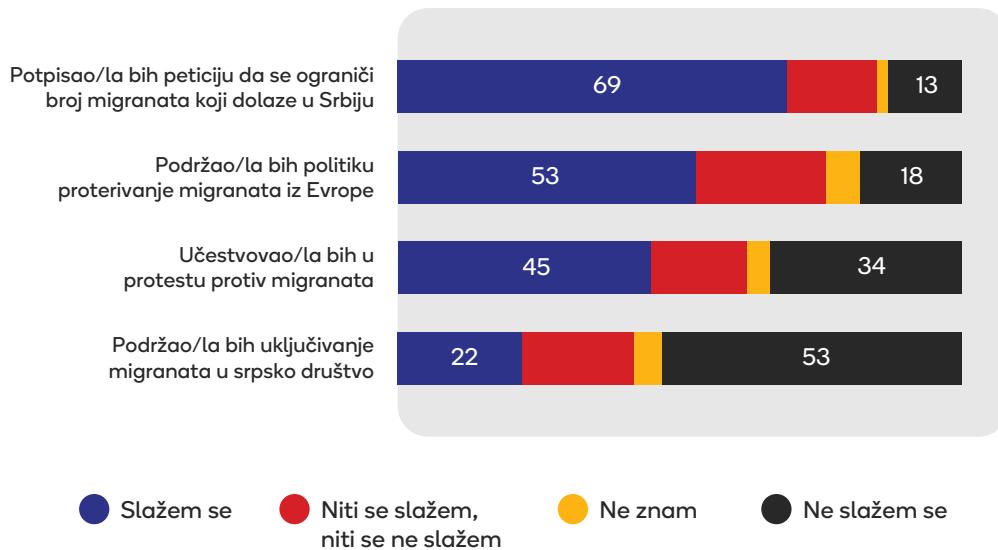
● Slažem se

● Niti se slažem,
niti se ne slažem

● Ne znam

● Ne slažem se

Stavovi građana Srbije prema migracionoj politici

Slažem se

Niti se slažem,
niti se ne slažem

Ne znam

Ne slažem se

Primjenjivanje strategije za prevenciju radikalizacije

1. Obrazovne i socijalne inicijative

Promovisanje obrazovanja i socijalne integracije može pomoći u prevenciji radikalizacije. Pružanje prilika za obrazovanje, obuku i zapošljavanje može smanjiti osećaj isključenosti među migrantima.

2. Promocija multikulturalizma i tolerancije

Kreiranje programa koji promovišu vrednosti multikulturalizma i međusobnog razumevanja može smanjiti predrasude i sukobe među migrantima i lokalnim stanovništvom.

3. Saradnja sa zajednicama

Aktivno uključivanje lokalnih zajednica i organizacija u prevenciju radikalizacije može biti efikasan način da se identifikuju i spreče ekstremističke aktivnosti.

4. Programi za prevenciju radikalizacije

Implementacija programa koji se fokusiraju na rano prepoznavanje radikalizacije i pružanje alternativa ekstremističkim ideologijama može biti ključna za prevenciju ekstremizma.

Zaključak

Migracije i ekstremizam su povezani i složeni fenomeni koji imaju duboke socio-političke i ekonomski implikacije. Migracije mogu stvoriti uslove koji pogoduju radikalizaciji, dok ekstremizam može oblikovati migracione politike i uticati na percepciju migranata u društву. Razumevanje ovih veza je ključno za razvoj politika i strategija koje mogu pomoći u prevenciji radikalizacije i ekstremizma kao i u izgradnji inkluzivnijih i kohezivnijih društava.

Efikasna borba protiv ekstremizma i upravljanje migracijama zahtevaju sveobuhvatan pristup koji uključuje obrazovanje, integraciju i saradnju sa zajednicama. Politike treba da budu usmerene ne samo na reakciju na bezbednosne pretnje, već i na unapređenje socio-ekonomskih uslova za migrante i promovisanje vrednosti tolerancije i inkluzije.

U globalizovanom svetu, izazovi migracija i ekstremizma ne mogu biti rešeni izolovano, već zahtevaju sveobuhvatan pristup koji uključuje međusobnu saradnju država, organizacija i zajednica. Efikasne strategije moraju biti usmerene na rešavanje osnovnih uzroka migracija i radikalizacije, dok istovremeno neguju vrednosti tolerancije i multikulturalizma koje mogu doprineti mirnijem i pravednjem društvu za sve.

7. DEZINFORMACIJA I PROPAGANDA (Tarik Aslani)

Uvod

Dezinformacija je lažna ili obmanjujuća informacija koja se namerno širi radi prevare. Njen cilj je manipulacija javnog mnjenja ili određenih grupa osoba. Dezinformacija može biti neposredna (laž, prevara) ili posredna (prikrivanje proverenih činjenica, ometanje ili zataškavanje istine i impliciranje pogrešnih zaključaka).

Propaganda predstavlja tehnike komunikacije koje za cilj imaju masovno uticaj na javnost. Propaganda uključuje intenzivno korišćenje slika, slogana i simbola koji utiču na uverenja i emocije; to je smisljena komunikacija sa tačno određenom tačkom gledišta, koja ima za cilj da primalac poruke "dobrovoljno" usvoji željene pozicije i uverenja kao da su njegovi sopstveni i deluje u skladu sa tim.

Kao alat propaganda se može koristiti u svim sferama društvenog života. Najčešće se propaganda koristi kako bi se učvrstili stavovi pojedinih grupa.

„Propaganda može biti identifikovana kao promišljen napor da se vrši uticaj na ishod spornih situacija, u izazivanju naklonosti prema preferenciji. U tom smislu, propaganda se razlikuje od drugih promišljenih transmisija informacija, ili od sličnih ceremonijalnih ili čisto izražajnih aktivnosti“.

Savremena propagandna delatnost, se može definisati kao „sistemska pokušaj da se vrši uticaj na emocije, stavove, uverenja i akcije određene ciljne populacije u svrhu ideološke, političke ili komercijalne indoktrinacije, putem kontrolisane transmisije jednotranih poruka preko masovnih ili direktnih kanala medijske komunikacije“.

Dezinformacija je najčešće korišćena u propagandi. Uz pomoć dezinformacije slika sveta u koju ljudi veruju može lako da se izmanipuliše. Najčešće tehnike koje se koriste u dezinformaciji su:

1. Pažljivo probrane anegdote,
2. Oduzimanje konteksta,
3. „Trovanje bunara“,
4. Predstavljanje izuzetaka kao pravila,

Ovim taktikama pripomažu i određeni aspekti ljudske psihologije. Istraživanje iz 2014. godine je pokazalo da je bes uticajniji od sreće. Najbolji primer predstavljaju društvene mreže gde algoritmi ne promovišu sadržaje koji su tačni i objektivni već sadržaje koji imaju najviše pregleda, lajkova ili šerova. Posledično propagandni sadržaji koji izazivaju bes kod čitalaca dobijaju najveću vidljivost u digitalnom svetu. Sadržaji koji imaju najveći broj pregleda zatim bivaju preuzeti i od tradicionalnih medijskih sistema kao što su televizija i radio i postaju legitimni stavovi javnosti. Imajući sve ovo u vidu neophodno je što bolje se upoznati sa taktikama koje se koriste u širenju dezinformacija.

Pažljivo probrane anegdote

Ova slika se koristi za takтику koja je poznata kao „Rat protiv lepote“. Sadržaj ovog tipa treba da izazove nostalгију i da pošalje poruku kako su tradicionalne vrednosti lepše i kako je modernost nakaradna i ružna. Glavna takтика obmane korišćena u ovoj slici jeste pažljivo probrane anegdote. U 21. veku postoje zgrade koje bi mogle da se vide kao lepe, isto kao što može da se pokaže da su građevine nekad ranije bile „ružne“.

Oduzimanje konteksta

Oduzimanje konteksta predstavlja objavljivanje sadržaja kojima nedostaje bitna informacija koja sadržaj čini jasnim. Najbolji primer ove tehnike se video tokom Kovid pandemije kada su objavljeni video snimci na kojima ljudi padaju u nesvest pošto su primili vakcinu protiv korona virusa. Istraživanjem je utvrđeno da je većina snimaka nastala pre Kovid pandemije.

Pored video snimaka ova tehnika podrazumeva i manipulacije sa statistikama. Podaci koji idu u prilog se objavljuju i ističu dok se podaci koji daju tačnu sliku ne objavljuju.

Najbolji primer ove tehnike je objavljivanje podataka o rastu plata, dok se podaci o rastu cena i vrednosti potrošačke korpe izbegavaju. Objavljivanje ovih podataka zajedno bi moglo da pokaže da troškovi života rastu brže od zarade i da se lošije živi nego ranije.

„Trovanje bunara“ sa nedarežljive interpretacije

Trovanje bunara – „poisoning the well“ je vrsta neformalne zablude u kojoj se štetne informacije preventivno predstavljaju publici. Cilj ove tehnike je preventivna diskreditacija pojedinca, kako bi osoba ili stav bili unapred diskreditovani. U Srbiji se ova tehnika posebno koristi u poslednje vreme kako bi se diskreditovali ekološki aktivisti koji se protive otvaranju rudnika litijuma.

Čovek od slame – „Straw man“ je tehnika koja se koristi u debatama. Ovde se na početku izlaganja predstavlja „protivnički“ argument koji se potom pobija. Ključno je napomenuti da „protivnička“ strana nigde nije iznela argument koji se pobija. U Srbiji ovo se često dešava kada vlast optužuje opoziciju da bi ona želela da penzioneri ne prime penzije ili da opozicija navija da se Srbiji uvedu sankcije. Predstavljanje izuzetaka kao pravila.

Predstavljanje izuzetaka kao pravila

Predstavljanje izuzetaka kao pravila je česta tehnika među dezinformacijama. Ona se dosta koristila u SSSRu gde su pojedinačni primeri hrabrosti i marljivosti predstavljeni kao pravilo u životu građana. Na Balkanu ovo je čest slučaj kada se govori o zločinima počinjenim tokom Drugog svetskog rata u Jugoslaviji. Ovde se često pojedinačni primeri „čojstva i junaštva“ predstavljaju kao opšta pravila.

U ovim situacijama se izbegavaju primeri sa suprotnom porukom koji bi mogli da naruše stvorenu sliku u javnosti.

Cherry Picking je taktika u kojoj se navode najbolji podaci ili najbolji sledbenici određenog stava kojima potvrđujemo ispravnost stavova.

Nut Picking je taktika u kojoj se navode „najčudniji“ podaci ili sledbenici protivničke strane čime se svi simpatizeri te ideje predstavljaju kao „čudaci“...

U praksi ovo znači da jednu stranu podržavaju doktori, naučnici, umetnici, filozofi, glumci, pisci.. dok drugu stranu podržavaju mentalno nestabilne osobe, kriminalci, prevaranti, lažovi...

U Srbiji je Cherry Picking česta medijska taktika koja se koristi. Tako je 2017. godine veći broj ljudi okupljenih u „Apel 100“ tražio da se Saša Janković kandiduje za predsednika Srbije. Vlast je na ovo odgovorila svojim spiskom „Apel 650“ koji su tražili da se Aleksandar Vučić kandiduje za predsednika.

Ovde moramo pomenuti još nekoliko termina koji se koriste u propagandi:

- **Crna propaganda** podrazumeva objavljinje sadržaja za koje se tvrdi da je autor protivnička strana a u suštini se radi o lažnim informacijama. Konzumenti sadržaja nisu svesni da se njima manipuliše i da se usmeravaju u odeđenom pravcu. Ovaj vid propagande često se sprovodi u vreme ratova kako bi se psihološki uticalo kako na protivnika tako i na sopstvenu javnosti. Ova tehnika podrazumeva stvaranje ciklusa besa: otvaraju se lažni nalozi na društvenim mrežama u ime neke grupe (verska, seksualna manjina) – zatim sledi objavljinje radikalnih sadržaja – ovi sadržaji izazivaju bes kod javnosti i slede napadi na grupu u čije ime su objavljinani sadržaji.
- **Siva propaganda** podrazumeva objavljinje sadržaja iza kojih „država“ zvanično ne stoji ali ih nezvanično podržava.
- **Bela propaganda** predstavlja objavljinje sadržaja u kojima se ne krije da imaju za cilj da se javno mnjenje usmeri u određenom pravcu.

Jedan od načina da se od izuzetaka napravi pravilo je ulična video anketa. Anketar će anketirati veliki broj pojedinaca. Obično se radi o prostom pitanju i veliki broj građana će tačno odgovoriti na pitanje. No, jedan broj ljudi će i pogrešiti zatim se u montaži svi tačni odgovori izbacuju i ostavljaju se samo netačni koji će biti pripisani određenoj grupi. U Srbiji se to dešavalo tokom protesta 1 od pet miliona kada su se ovakve ankete pojavile na TV Pinku s ciljem da pokažu da su protestanti glupi, ksenofobični i neobrazovani.

Primarni izvori

U borbi protiv propagande i dezinformacije najvažnija je provera izvora informacije. Ukoliko postoji objavljen sadržaj treba pregledati originalnu objavu. Istražiti podatke koji su dati u objavi i nakon toga prosuditi da li je sadržaj verodostojan ili lažan.

Ukoliko originalni sadržaj nije moguće pronaći može se sumnjati da se radi o obmanjućem sadržaju. Fotografija vredi kao 1000 reči ali se ona može uređivati i koristiti za širenje propagande. Na internetu sada su dostupni brojni alati koji proveravaju da li je slika editovanja ili ne. Kada su u pitanju objave na društvenim mrežama ključno je proveriti profil. Ovde se lako može utvrditi da li je nalog pravi ili je lažna. Na lažnim profilima ima malo privatnih sadržaja, kreirani su svega par dana pre objave...

Nažalost i pored svih mera predostrožnosti lako je postati žrtva dezinformacije i to kao konzument dezinformacije koja menja mišljenje i tera pojedinca na akciju tako i na osobu protiv koje se plasiraju dezinformacije. Zakonska zaštita je u većini slučajeva slaba i zakasnela a posledice po život žrtve mogu biti dugotrajne i teške.

Zaključak

Imajući u vidu brz razvoj digitalnih tehnologija posebno razvoj veštačke inteligencije borba protiv dezinformacija mora biti prioritet u društvu. Demokratska struktura interneta i algoritmi koji podstiču tražnju za kontraverznim sadržajima zajednički daju prostor za propagandu i dezinformacije. Dostupnost digitalnih alata koji se mogu koristiti za propagandu je velika i danas dezinformacije mogu da šire i pojedinci.

Jedini način borbe protiv propagande i dezinformacija podrazumeva obrazovanje. Potrebno je već u osnovnoj školi kroz predmet medijska pismenost razvijati kritičko mišljenje, a istovremeno razgovarati o tehnikama širenja dezinformacija i uticaju propagande na život. Takođe, treba razvijati kulturu debate i razgovora o svim temama uz poštovanje sagovornika.

Odgovornost za širenje dezinformacija pada i na kompanije koje upravljaju društvenim mrežama tako da bi pravila upotrebe društvenih mreža morale da se bolje definišu i da se striktnije primenjuju. Zakonska zaštita takođe treba da bude daleko bolja i da se lažno predstavljanje na internetu tretira kao krivično delo uz zatvorsku kaznu...

8. ODNOS MEDIJA I NASILNOG EKSTREMIZMA

(Emilija Stanković)

Savremeno doba obeleženo je svakodnevnom upotrebom interneta i društvenih mreža, ta masovna upotreba omogućila je slobodu izražavanja, kao jedno od osnovnih ljudskih prava. Internet nam omogućava brzu razmenu podataka, te uspostavljanje komunikacije sa neograničenim brojem korisnika, u svakom trenutku nezavisno od lokacije. Međutim, jasno je da je pored brojnih prednosti koje pruža, internet postaje i jedno od osnovnih masovnih sredstava za razmenu različitih neprimerenih sadržaja. Stoga možemo naići na propagiranje raznovrsnih dezinformacija ili naprosto neispravnih stavova, ili se suočiti sa takozvanim sajber nasiljem koje ima široku primenu i može čak biti neprimetno...

U savremenom društvu, internet i mediji igraju ključnu ulogu u oblikovanju javnog mnenja i distribuciji informacija, što, kako se čini, nanosi više štete nego koristi. S tim u vezi, mediji i zloupotreba interneta postaju značajan izazov u borbi protiv nasilnog ekstremizma. Ovaj esej istražuje kako mediji doprinose propagaciji ekstremističkih ideologija, analizirajući njihove političke i psihološke komponente, kao i ulogu koju igraju u oblikovanju percepcije publike.

Mediji, uključujući nacionalne novine, televiziju, kao i savremene digitalne platforme poput društvenih mreža i blogova, pružaju prostor za širenje ekstremističkih stavova. Ekstremističke grupe koriste različite medijske kanale kako bi mobilizovale podršku, stigmatizirale narod i opravdale nasilje. Na primer, terorističke grupe poput ISIS-a su efikasno koristile video zapise i društvene mreže kako bi prikazale svoje aktivnosti i regrutovale nove članove. Ovi medijski prikazi često koriste dramatične i emotivne slike koje su dizajnjirane da privuku pažnju i izazovu reakciju. Mediji odlučuju koje informacije će predstaviti i na koji način će ih predstaviti. Način na koji se događaji kontekstualizuju može oblikovati percepciju javnosti. Ako mediji povezuju ekstremističke napade sa određenim ideologijama ili etničkim grupama, to može doprineti stigmatizaciji tih grupa. Mediji takođe biraju šta stavljaju u prvi plan, određivajući fokus publike. Psihološki aspekti medijskog uticaja na nasilni ekstremizam su od izuzetnog značaja. Mediji često koriste senzacionalizam i dramatizaciju kako bi ostavili što veći uticaj na publiku, što može doprineti normalizaciji ekstremističkih stavova i ponašanja. Senzacionalističko izveštavanje o nasilnim incidentima može stvoriti osećaj straha i nesigurnosti. Nasuprot tome, prikazi nasilja mogu imati desenzitizirajući efekat, smanjujući njihovu reakciju na slične događaje u budućnosti i potencijalno povećavajući toleranciju prema ekstremističkim idejama.

Politički uticaj medija je složen i višeznačan. S jedne strane, mediji mogu igrati konstruktivnu ulogu u borbi protiv ekstremizma kroz izveštavanje koje pomaže u razumevanju uzroka i posledica ekstremističkih aktivnosti. Na primer, istraživačko novinarstvo može rasvetliti društvene i političke faktore koji doprinose radikalizaciji, potpomažući formiranju strategija prevencije. S druge strane, mediji mogu doprineti širenju ekstremizma kroz neadekvatno izveštavanje, kao što je neprekidno fokusiranje na ekstremističke incidente i njihovih aktera, što može povećati njihovu vidljivost i uticaj. Takođe, mediji mogu nenačerno pružiti platformu za ekstremističke grupe, omogućavajući im da šire svoje poruke i legitimizuju svoje akcije.

Globalni kontekst medijskog uticaja na nasilni ekstremizam uključuje i međunarodne medijske strategije koje ekstremističke grupe koriste za globalnu mobilizaciju i reputaciju. Internet je omogućio ekstremističkim grupama da prevaziđu nacionalne granice i dopru do globalne publike. U ovom globalnom medijskom pejzažu, ekstremisti koriste sofisticirane strategije za ciljanje specifičnih demografskih grupa i korišćenje lokalnih konflikata za širenje svojih ideja na međunarodnom nivou. Ova globalna povezanost medija takođe omogućava razmenu taktika i tehnika između različitih ekstremističkih grupa, povećavajući njihovu efikasnost i uticaj.

U zaključku, odnos između medija i nasilnog ekstremizma je kompleksan i višeslojan. Mediji igraju ključnu ulogu u širenju ekstremističkih ideologija, kroz pristup, prikazivanje i interpretaciju informacija. Dok mediji imaju potencijal da doprinesu borbi protiv ekstremizma kroz informativno i odgovorno izveštavanje, postoji i opasnost od nenamernog širenja ekstremističkih ideja kroz senzacionalizam i neadekvatno izveštavanje. Razumevanje ovog odnosa i razvijanje strategija za efikasno upravljanje medijskim uticajem su ključni za borbu protiv nasilnog ekstremizma u savremenom društvu.

Ključno u borbi protiv ekstremizma je edukacija najpre mlađih, kao i ostalih starosnih dobi koja bi pospešila razvoj kritičkog mišljenja, razvila njihovu sposobnost razlikovanja lažnih od istinitih informacija, doprinela individualnom razotkrivanju manipulativnih tehniki i slično.

9. „ZAŠTO SAM APOLITIČAN/NA“ (Bojana Midžović)

Situacija permanentne krize u koju je čoveka postavilo (post)moderno doba vidno je obeležena osećanjem nesigurnosti i obeskorenjenosti. Sveopšta relativizacija i urušavanje vrednosti na kojima je vekovima počivala evropska kultura uslovili su gubitak orientacije u svetu života, koji je primarno uzrokovan obesmišljavanjem norme, odnosno one instance koja je uvek bila od presudnog značaja za čovekovo samorazumevanje i za održavanje društvenog i moralnog poretka. Fragmentacija života i njegovo svođenje isključivo na jedan segment – na onaj biološki, koji je još kod Aristotela označen kao najniži nivo ljudskog postojanja – nužno su odveli narastanju radikalnog individualizma i hedonizma, u kojima svest o „opštem dobru“ iščezava iz pojedinačne i javne svesti, bivajući zamjenjena stremljenjem ka zadovoljenju potreba izolovanog i osamljenog pojedinca.

A u kolevci evropske civilizacije – u klasičnoj Grčkoj – upravo je „opšte dobro“ imalo status vodeće društvene vrednosti, dok je učešće u političkom životu bilo nešto što je određivalo ljudsko postojanje. Aristotel za čoveka kaže da je „političko biće“ (*zoon politikon*), dakle, jedino od živilih stvorenja koje se ostvaruje unutar moralne i pravne javne zajednice. Budući određen logosom, koji podrazumeva kako sposobnost govora, tako i sposobnost razlikovanja dobra i zla, čovek je već po svojoj prirodi upućen na polis, što znači on po samom svom ustrojstvu nije autentičan ukoliko nije uključen u sferu političkog delovanja. „Izvan polisa“, kaže Aristotel, „može da postoji samo zver ili Bog“, dok onaj čovek koji se opredeli za „apolitičnost“ nije ništa drugo doli „idiot“ (*idiotēs*): neko, dakle, ko je upućen isključivo na sebe i koji time osujećuje sebe u samorealizaciji.

Dolaskom novovekovlja obavezujući spoj etike i politike – tako je, makar u načelu, bilo kod starih Grka – polako se počeo gubiti sa horizonta: najpre preko makijavelističkog koncepta, u kojem je politika svedena na tehniku osvajanja i održavanja vlasti, a nakon toga i preko usvajanja tog isprva teorijskog opita kao paradigmе političkog delovanja. Politika je, tako, postala sredstvo zadobijanja moći i privilegija, što je u savremeno doba zadobilo dramatična obeležja. Politički delatnici postali su avatari različitih centara moći, koji svesno i intencionalno zanemaruju „opšte dobro“, solidarnost i suverenost države, države kojom sada upravljaju ne kao poslanici naroda već kao gaulajteri interesa korporacijskog kapitala. Da bi se zakrilo stanje sve većeg porobljavanja čoveka, javna svest u našem vremenu biva prekrivena trivijalnim sadržajima, kojima se bogata stvarnost čovekovog života posreduje banalnošću i površnošću. Čovekove želje, stremljenja i ambicije kontrolisane su pseudouzorima, koji lestvicu njegovog usavršavanja postavljaju na najniži nivo, dok osećanje straha za sopstvenu egzistenciju i stalna težnja za rasterećenjem, koje se ostvaruje imperativom uživanja, postaju glavni marker čoveka koji se

stihiji prepušta vetr savremenosti. Tako se ono što je nekada karakterisalo slobodnog čoveka – a to je njegova uključenost u društvena zbivanja, na koja je aktivno uticao – danas prepušta profesionalnim političarima, „ekspertima“ koji ne samo da nam nameću sopstveni doživljaj „političkog“ već se prikazuju i kao konstituenti smisla celokupne stvarnosti života.

Usled svega toga dolazi do (ciljane) deflacji interesovanja za sferu politike: naročito kod mladih, kojima industrija zabave predupređuje – a da često toga nisu ni svesni – želju za kreiranjem stvarnosti u kojoj žive. Brzina života i smišljeni rad na destrukciji svake paradigme ispravnog ponašanja mlađe uvlači u sferu virtuelne – putem društvenih mreža – interakcije, u kojima stvaraju iluziju o komunikaciji i sopstvenoj važnosti, dok u sferi realnog života njihov značaj biva sveden na poslušne glasače (ili poslušne apstinente). Njihov politički „angažman“ najvećma se svodi na neophodnost pravljenja kompromisa i zanemarivanje svakog etičkog ponašanja, što se ispostavlja kao nužna pretpostavka za društveno napredovanje. Komformizam, koji uvek podrazumeva saobražavanje centri-ma moći i lični komfor, ali ne i slobodu kritičkog preispitivanja sebe i sveta u kom se živi, destruise svaku mogućnost autentičnog političkog delovanja. Sve navedeno predstavlja reči epohalni vektor u širem smislu te reči: on se prostire ne samo na srpsku političku stvarnost već je nešto što ima i globalne dimenzije.

Da bi se izbeglo takvo jedno stanje neophodna je, pre svega, promena suštine političke agende, njenih sfera i oblika. Ta se promena, onako kako mi vidimo taj problem, mora odigrati makar na dva plana delovanja: najpre na razvijanju kritičke svesti kod mladih, koja podrazumeva ukazivanje na nepravilnosti u delovanju institucija i na mane političkog sistema u kojem žive, a potom i na rad u sferi „kulturne politike“. Što se tiče prvog plana, on mora uključivati svest o neophodnosti informisanja i zainteresovanosti za javne poslove: mlađi, naime, moraju imati razvijen osećaj važnosti institucija države i društva, ali se taj osećaj ne sme prometnuti u slepu odanost i nekritičku poslušnost sistemu. Njihov politički aktivizam ne sme biti ni individualni ni stranački: on mora biti opšti, mora biti posvećen razvijanju svesti o demokratskim normama koje imaju značaj javnog dobra. U tom pogledu nesporni značaj ima svest o sopstvenoj konačnosti, zamenljivosti i prolaznosti: svest, dakle, o tome da političku zajednicu ne činimo samo mi već i naši preci i naši potomci. Naši preci – u smislu ugledanja na najreprezentativnije među njima, koji su nam ostavili ono što se u najpozitivnijem smislu te reči naziva tradicijom; naši potomci – u smislu zaostavštine i uzornosti koje ćemo mi njima zaveštati. Tako se ispostavlja da političko delovanje, iako se uvek odvija u konkretnom istorijskom trenutku i u konkretnoj zajednici, ima dijahronijsku dimenziju: ono se tiče i prošlosti i sadašnjosti i budućnosti, kao polje delovanja u kome se ima ostvariti stalno napredovanje ka slobodi.

U pogledu sfere „kulturne politike“, delovanje se ima ostvariti makar u tri pravca: prvo, u pravcu razvijanja kulturnih paradigma i otklona od individualizma savremenog doba; drugo, u pravcu razvijanja svesti o tome da je, kako je govorio Frojd, u osnovi kulture žrtva, što podrazumeva lično odricanje zarad javnog interesa; treće, u smislu apostrofiranja i razvijanja najznačajnijih sadržaja nacionalne kulture u kontekstu evropskih integracija. Ukoliko Evropu shvatimo kao „zajednicu naroda“, prema srećnom izrazu Šarla de Gola, onda će razvijanje nacionalnih kultura – kao kontrapunkt globalističkom uniformisanju – samo doprineti razvoju evropske civilizacije u celini. S važnom napomenom da je kultura uvek kontaktna te da razvoj svake nacionalne kulture ima i povratan smer: u smislu recepcije najvažnijih segmenata kulture drugih evropskih (i izvanevropskih) naroda.

Među mladima u Republici Srbiji postoji izražen osećaj da su marginalizovani i isključeni iz političkog odlučivanja i debata. Politika je nešto što im se dešava, a na šta ne mogu u suštinskom smislu da utiču. Dostupnost informacija i njihova nesumnjiva medijska pis-menost, koji bi trebalo da ih osposobe za kritičko razmišljanje i percepciju široke palete poruka koje im se svakodnevno plasiraju, kao da kod mlađih izazivaju kontraefekat: oni stvaraju svest o prividu slobode i političkom angažmanu. Stvarno političko delovanje kao da biva zamenjeno komentarima na novinske natpise ili na društvenim mrežama, čime se stvara iluzija o njihovom političkom učešću, iako su negde i sami svesno da je to samo jedna vrsta „nadkompenzacije“ za stvarni politički aktivizam. Tako se ispostavlja i u našoj epohi da je privid o slobodi opasniji od ropstva: jer u stanju očiglednog ropstva čovek može razviti svest o potrebi oslobođenja, dok prividna sloboda pojedinca osujećuje u potrebi pregnuća koje bi ga učinilo istinski slobodnim.

Da bi se izbegla iluzija o slobodi, neophodno je da mlađi – ličnim angažmanom i prim-erom, udruživanjem u različite asocijacije, javnim nastupima, apelima i peticijama – iz-vrše pritisak na institucije sistema u kom žive: kako političke tako i one obrazovne. Mlađi u Republici Srbiji danas većinu institucija doživljavaju kao disfunkcionalne: oni nemaju poverenja ni u predsednika, ni u vladu, ni parlament, naročito ne u medije i sindikate. Najveću podozrivost – sasvim opravdano – imaju prema političkim partijama, budući da osećaju kako njihovi programi i konkretni činovi nisu u službi javnog interesa. Politička pa-sivnost mlađih, koja se ponekad graniči sa apatijom, direktna je posledica nezadovoljst-va partijama koje ne zastupaju njihove interese – osim, naravno, ako ne postanu „partijski vojnici“; a partije su, kao što znamo, glavna poluga za suštinsko političko delovanje. U tom smislu, „izazivanje“ partijskih vođa, političkih elita i državnih institucija jedini je put promene: putem stalnog i nepokolebljivog pritiska na njih. A taj pritisak mora imati dugo-trajno dejstvo: on se ne sme svoditi samo na uskraćivanje podrške putem glasanja, već na izmenu delovanja samih institucija i opšteg konteksta našeg života. To se odnosi u pr-vom redu na osnaživanje postojećih i uvođenje novih institucija: najpre onih obrazovnih, u smislu dizanja kriterijuma vrednovanja i sadržaja koji se imaju plasirati u obrazovnom procesu, a potom i državnih, u smislu verifikacije onih učenika i studenata koji se izdvajaju

svojim kvalitetom, a na partijskom, klasnom ili nacionalnom pripadnošću. Važnu ulogu u unapređenju kriterijuma svakako da igraju i mediji, što znači da plasiranje vrhunskih obrazovnih, kulturnih i političkih sadržaja na vodećim televizijama predstavlja neophodan uslov u institucionalnom prestrukturisanju i unapređenju. Svaki politički poredak, uprkos nesumnjivom uticaju stranih interesa, ipak najviše zavisi od naroda: stoga je šire učešće mladih nešto čega se političke elite uvek plaše i što je pouzdano sredstvo ka progresu i demokratizaciji.

Svaki čovek i svaka epoha imaju periode (političke) regresije. U poznoantičko doba, kada je grčki polis zamjenjen imperijom Aleksandra Velikog i kada je ono globalno pretegnulo nad konkretno-opštim, javila se premena u samopercepciji čoveka, pa onda i u njegovom doživljaju političkog. Od usredsređenosti na „opšte dobro“ prešlo se – svakako ne tako oštrim rezovima kako se obično misli – na područje individualnog usavršavanja. Pojedinac je sve više bio usredsređen na sopstveno moralno napredovanje, s tim što treba podvući da se čak ni tada nije gubila iz vida pripadnost zajednici: polis je postao kosmopolis, a čovek se posmatrao kao „građanin sveta“. Najradikalniji vid pomeranja čoveka u sferu individualne egzistencije predstavljala je Epikurova filosofska škola, čiji je rodonačelnih zastupao jedan nesumnjivo apolitičan stav: involviranost u politiku imala je prema njemu smisla samo onda kada bi trebalo preduprediti sopstvene i nevolje svojih prijatelja. Tekući trendovi globalizacije u dalekim asocijacijama podsećaju na situaciju poznoantičkog doba: međutim, dok su u „apolitičnom“ ambijentu različitih filosofskih škola nastajale misli od dijahronijskog značaja, „apolitičnost“ danas biva umrežena u trivijalizaciju života, u okviru koje su umetnost, kultura, stvaralaštvo i generalno čovekov život svedeni na njegovu bezmalо animalnu dimenziju. Dok je prenošenje fokusa na individualno postojanje u poznoantičko vreme stvaralo ideal lične izvrsnosti i moralne paradigmе oличene u konkretnom pojedincu – u onome što su stoici videli u idealu „mudraca“ – danas ono doprinosi stvaranju bezlične individualnosti koja svoj život ustrojava ne prema ličnom izboru i odabranom smislu već prema nametnutoj pseudonormi koja je osmišljena da uruši njegovo elementarno dostojanstvo. Sve nam to govori o značaju ličnog angažmana u društvenom i političkom kontekstu: „apolitičnost“ uvek ostaje opcija, ukoliko je usmerena ka ličnom usavršavanju i davanju uzora drugima, dok involviranost u politička dešavanja mora nositi obavezu i odgovornost stvaranja šireg društvenog, političkog i kulturnoškog konteksta u kojem se izvrsni pojedinci – makar se naknadno opredelili za „apolitičnost“ – mogu uopšte pojaviti i, još važnije, imati nekakav značaj. Politički angažman, otuda, mora stvoriti ambijent u kome će i političnost i apolitičnost biti u službi javnog interesa: bilo da je reč o ekonomskom i demokratskom planu, ili pak o sferi „kulturne“ ili „obrazovne“ politike.

Anegdota kaže da je Napoleon, u jednom razgovoru sa Geteom, rekao da je politika u njegovo doba postala isto što je za stare Grke bila „sudbina“ (anagkē). To bi značilo da je, kakav god stav da zauzmemo, politika nešto što vidno određuje čoveka. Ukoliko želimo da kreiramo svoju „sudbinu“, a ne samo da budemo izvršitelji njenih naloga, moramo nastojati da tu „sudbinu“ – koliko je to moguće – promenimo ili makar ublažimo u sopstvenu – i opštu – korist. To se može postići samo konzistentnijom promocijom i sistemskom zaštitom demokratskih vrednosti u društvu u kom živimo. Takav jedan stav doveo bi do većih političkih i ekonomskih postignuća, a time i do većeg zadovoljstva mladih institucijama. Privrženost demokratiji, onda kada se shvati da je sreća pojedinca moguća samo onda kada se obezbedi sreća svih, postala bi veća, a svest o „opštem dobru“ iznova bi zadobila status vrhunske društvene paradigmе. Da bi se to ostvarilo mladi moraju razumeti da su oni glavni nosioci promena u svakom društvu; međutim, pre toga, oni moraju shvatiti da svaki proces promene mora početi radom na menjaju sebe.

Zbirka je izrađena uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) a finansijski podržava Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Norveške.

Sadržaj je isključiva odgovornost Centra za slobodne izbore i demokratiju i ne odražava nužno stavove Centra za promociju civilnog društva, Center for Research and Policy Making (CRPM), Institute for Democracy and Mediation i Ministarstva spoljnih poslova Kraljevine Norveške.

